TA'LÎK YAZI VE İBRAHİM EDHEM'İN "RUHU'T-TA'LÎK"İ

Doç.Dr.Ali AKTAN

Bilindiği gibi, hicretin ilk üç asrında nesih yazısı, sonraki asırlarda gelişecek olan karakteriyle görülmediğinden daima ikinci planda kalmıştır. İbn Mukle ve İbn Bevvâb gibi bazı hattatların yapmış oldukları yenilikler sâyesinde yuvarlak karakterli yazı çeşitleri türedi. Bu yazıları, altı temel yazı şeklinde sınıflandırmak ve hepsine birden *"aklâm-ı sitte"* veya *"şeş kalem"* adını vermek âdet olmuştur. Ancak, bu altı temel yazı çeşidi üzerinde ittifak edilememiştir. En yaygın bir tasnife göre bu altı yazı: sülüs, nesih, muhakkak, reyhâni, tevkî' ve rikâ'dır[1].Kimileri aklâm-ı sitteye ta'lîk yazıyı da ilave ederek temel yazı çeşitlerini yedi olarak kabul etmişlerdir[2]. İranlılar ve Türkler İslâmiyet'i kabul ettikten sonra, yeni dinlerinin tesiriyle, İslâm yazısı hâline gelmiş durumda buldukları Arap yazısını öğrenmek ve kullanmak gereğini duymuşlardır. Önceleri bu yazıyı Araplar gibi yazdıkları halde, zamanla millî zevk ve ihtiyaçlarına göre daha başka yazı çeşitlerini ortaya çıkarmışlardır. Meselâ dîvâni ve rik'a yazıları bu şekilde Türkler tarafından icat edilmiştir.[3]

Makalemizin konusunu teşkil eden ta'lîk yazı ise, varlığını İranlılara borçlu olan bir yazıdır. Sülüs ve nesih yazıya en mükemmel şeklini veren Osmanlılar ta'lîk yazıda da kendilerine has bir ekol kurmuşlardır[4]. Fakat bu yazı daha ziyade İranlılar tarafından geliştirilmiş ve kullanılmıştır.

Ta'lîk yazının kendi arasında, karakterleri birbirinden farklı şekilleri vardır. Bu bakımdan bunları ayrı başlıklar altında incelemek istiyoruz.

a. İran Ta'lîkı

İranlılar, Arap yazısını önceleri, olduğu gibi taklit etmişlerse de, zamanla kendi zevklerine göre değişiklikler yaparak kendilerine özgü ta'lîk yazıyı meydana getirmişlerdir. Bu yazının ortaya çıkış tarihi kesin olarak belli değildir. Ancak, hicrî V.asırdan itibaren teşekkül etmeğe başlayıp, VII. asır ortalarında ayrı bir yazı hüviyeti kazandığı,VIII.asırda ise yaygınlaştığı tahmin edilmektedir[5]. Arap yazısının İranlılar tarafından geliştirilen bu özel şekli, İranlıların eski Pehlevî yazısının tesiri altında meydana gelmiştir[6].

Pek azı müstesnâ olmak üzere, harflerin çoğu yuvarlağımsı birbirine girmiş vaziyettedir. Yazı-

---

1. Bu tasniften farklı olarak aklâm-ı sitteyi: sülüs, nesih, ta'lîk, reyhâni, muhakkak ve rikâ' (Mustafa Âlî, "**Menâkıb-ı Hünerverân**", yayınlayan: İbnülemin Mahmud Kemal, İstanbul 1926, s. 10; Corci Zeydân, "**Medeniyyet-i İslâmiyye Tarihi**", İkdâm Matbaası, İstanbul 1328, C.III, s.102) veya: dîvâni, rik'a, sülüs, ta'lîk, nesih ve icâze şeklinde gösterenler de vardır (M.Tayyib Gökbilgin, "**Osmanlı İmparatorluğu Medeniyet Tarihi Çerçevesinde Osmanlı Paleografya ve Diplomatik İlmi**", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi yayını, İstanbul 1979, s.31). İsmail Hakkı (Baltacıoğlu) ise "Türk Yazılarının Tedkikine Medhal" isimli makalesinde başlıca yazı çeşitlerini: Kûfî, sülüs, ta'lîk, dîvâni, siyâkat ve rik'a olarak göstermektedir (Dârül-fünûn **İlâhiyat Fakültesi Mecmuası**, İstanbul 1926, Sayı 5-6, s.123).
2. Habîb, "**Hat ve Hattâtân**", Matbaa-i Ebuzziyâ, İstanbul 1305, s.21.
3. Dîvâni yazı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: Ali Aktan, "Dîvâni Yazı",**Vakıflar Dergisi**, İstanbul 1990, Sayı XXI, s.361-373.
4. Türk hüsn-i hat ekolleri hakkında bkz.: Ali Alpaslan, "Ecoles Calligraphique Turques", **İslâm Tedkikleri Enstitüsü Dergisi**, İstanbul 1973, Sayı 1-4, s.265-278 ve "İslâm Yazı Sanatı" (**Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, Çağ Yayınları, İstanbul 1989, C.XIV), s.478-484, 507-510.
5. Habîbullah Fezâilî, "**Atlas-ı Hat**", Isfahan 1391, s.405. Ta'-lîkın V. ve VI. yüzyıllara ait örnekleri için bkz.: Moritz, B., "Arabistan (Yazı)" mad., **İslâm Ansiklopedisi**, C.I, levha IX.
6. Moritz,B.,**a.g.m.**,s.509; Habîb Efendînin kanaatına göre bu yazıyı Hoca Ebu'l-Âl vücûda getirmiştir (Hat ve Hattâtân s.:21);Reychman, J., Zajackowski, A.,"**Handbook of Ottoman Turkisch Diplomtics**",Paris 1968, s.111.

da, hız temin etmek gayesiyle, gerektiğinde munfasıl harfler bile, kendilerinden sonra gelen harflere birleştirilmişlerdir. Çizgiler yer yer incelip kalınlaştığı, harfler duruma göre değişik şekillerle yazılabildiği için yeknasaklık görülmez. Nesta'lîk ve şikestenin zuhûruna kadar, özellikle hükümdarların ve kadıların divanlarında çok kullanılmıştır. Ayrıca, dîni eserlerin dışında kalan kitap ve mecmualar da bu yazı ile yazılmıştır. Bilâhare ölü yazı durumuna düşmüş olmakla beraber, nesta'lîk ve şikeste yazılarına esas teşkil etmesi bakımından tarihî değerini daima korumuştur[7].

Burada bir hususa açıklık getirmemiz yerinde olacaktır. Sözünü ettiğimiz bu yazı, yukarıdaki açıklamalardan anlaşılacağı gibi, Osmanlıların ta'lîk diye bildikleri yazıdan çok farklıdır. Çünkü Osmanlılar, İranlıların nesta'lîk dedikleri yazıya ta'lîk adını vermişlerdir. İranlıların ta'lîk dedikleri yazı ise bizde hiç tanınmamıştır.

b. Osmanlı Ta'lîkı (İran nesta'lîkı)

Birbirine girmiş harfleri ve intizamsız daireleriyle ta'lîkın ilk şekli İranlıların zevkiyle pek bağdaşamadı. Bu sebeple hicrî VIII. asır ortalarında, esas ta'lîk ile nesihin mukâyesesinden hem nesihin yeknasaklığını hem de ta'lîkın eksikliklerini telâfi eden, İranlılara mahsus bir yazı çeşidi meydana geldi[8]. Bu yeni yazıya, nesih ve ta'lîkın bazı unsurlarını taşıdığı veya ta'lîk yazının yerini aldığı için "nesh-i ta'lîk" adı verilmiş, bilâhare söyleme kolaylığı olsun diye nesta'lîk denilmiştir.[9] Osmanlılar ise bu yazıyı ta'lîk diye adlandırmışlardır. Günümüz Türkiyesinde de mücerred ta'lîk teriminden anlaşılan yazı budur.

Hemen hemen bütün hat tezkirelerinde, Timur'un muasırı olan Tebrizli Mîr Ali, nesta'lîkın gerçek kurucusu olarak gösterilmektedir[10]. Mîr Ali'nin sanatkâr elinde yolunu bulan bu yazı, Fatih devrinde İran'dan gelen bazı hattatlar vasıtasıyla Osmanlı diyarına intikal etmiştir[11]. Yazma eserlerin elden ele dolaşması, özellikle edebiyat çevrelerinin İran ile yakın ilişkileri, İslâm dünyasının gözlerinin İstanbul'a çevrilmesi, hepsinden önemlisi Osmanlı sarayının İranlı sanatkârlara kapılarını açmış olması bu intikali kolaylaştırmış ve nesta'lîkın yayılmasına vesile olmuştur.

Özellikleri

Her harf, belirli ölçü ve kaidelere bağlı olup belirli şekillere sahiptir. Çizgiler, yer yer incelip kalınlaşırlar. Yaklaşık olarak 1/6'sı düz, geriye kalanı yuvarlağımsıdır. Dikine harfler sağa doğru meyletmiştir. Harekeler ancak yanlış okuma ihtimali bulunan yerlerde konulmuştur. Bir sonra gelen kelime, bir önceki kelimenin son hecesi üzerinden yazılmaya başlandığından, diğer altı çeşit yazıya nazaran, aynı yere ta'lîkla daha çok şey yazılabilir[12].

Ta'lîk yazıyı daha iyi tanıtabilmek için sülüs ile karşılaştıralım. Elif, dal, rı, nun gibi harflerin zülfeleri ve ayrı yazılmış 'ye' harfinin kancası düşmüştür. Fe, gaf, vav gibi gözlü harflerin gözleri kapanmıştır. Be, kef harflerinin kuyrukları ise iyice kısalmıştır. Çanaklı harflerin çanakları büyümüş ve satır çizgisinden aşağıya doğru sarkmıştır. Şın harfinin üç noktasına karşılık, bazan sin harfinin altına da üç nokta konulur. Lamelif harfi, tabanda birbiriyle birleşen iki paralel çizgiyle **U'** harfine benzemektedir.

İranlılar bunu kitap yazısı olarak kullanmışlardır.

b-1. İnce Ta'lîk ve Ta'lîk Kırması

Osmanlılarda ta'lîkın ince ta'lîk ve ta'lîk kırması denilen çeşitleri vardır. Ancak ince ta'lîk, ta'lîkın bütün harflerinin belli nisbetlerle hiç değiştirilmeden, olduğu gibi küçültülmüş şeklinden ibarettir. Bunun, ince uçlu kalemle yazılan, son derece küçültülmüş şekline ise ta'lîk ğubârîsi adını vermişlerdir[13].

Ta'lîk kırmasına gelince, herkesin zevki ve kabiliyetine göre, bazan ta'lîk harflerinden fedakarlıklarda bulunmak, bazan da diğer yazıların elverişli harflerinden ilaveler yapmak suretiyle çeşitli şekillerde yazılmıştır[14].

---

7. Habîbullah Fezâilî, **a.g.e.**, s.419.
8. Habîbullah Fezâilî, **a.g.e.**, s.444.
9. Habîbullah Fezâilî, **a.g.e.**, s.601; M.Bedreddin Yazır, "**Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli**", Diyânet İşleri Başkanlığı yayını, Ankara 1972, C.I, s.96.
10. Mustafa Âlî, **a.g.e.**, s.32; Nefeszâde İbrahim, "**Gülzâr-ı Savâb**", yayına hazırlayan: Kilisli Muallim Rifat, Güzel Sanatlar Akademisi yayını, İstanbul 1939, s.23; Suyolcuzâde Mehmed Necib, "**Devhatü'l-Küttâb**", yayına hazırlayan: Kilisli Muallim Rifat, Güzel Sanatlar Akademisi yayını, İstanbul 1942, s.126; Müstakîmzâde Süleyman Sâdeddin, "**Tuhfe-i Hattâtîn**", yayına hazırlayan: İbnülemin Mahmud Kemal, Türk Tarih Encümeni yayını, Devlet Matbaası,İstanbul 1928, s.688; E.Hakkı Ayverdi, "**Fatih Devri Hattatları ve Hat Sanatı**", İstanbul Fetih Derneği yayını, İstanbul 1953, s.51, dipnot 32; A.Süheyl Ünver, "**Türk Yazı Çeşitleri ve Fâideli Bazı Bilgiler**", İstanbul 1953, s.18; İ.Hakkı Baltacıoğlu, "**Türklerde Yazı Sanatı**", Türk ve İslâm Sanatları Enstitüsü yayını, Ankara 1958, s.62; Nâci Zeynüddin, "**Musavverü'l-hatti'l-Arabî**", Beyrut 1974, s.375; Habîbullah Fezâilî, **a.g.e.**, s.453-454. Nesta'lîkın ibtidâi örneklerine XIII. yüzyılda rastlanmaktadır. XIV. yüzyılda daha belirgin bir şekle girmeğe başlayan bu yazının XV. asrın başlarında bütün özellikleriyle ortaya çıktığı bilinmektedir (bkz.: Ali Alpaslan "**İslâm Yazı Sanatı**", s.503). Buna rağmen Mîr Ali'nin nesta'lîkın mücidiymiş gibi takdim edilmesi, onun nesta'lîkın gelişmesine yaptığı büyük katkılardan olsa gerektir.
11. E.Hakkı Ayverdi, **a.g.e.**, s.52.
12. Habîbullah Fezâilî, **a.g.e.**, s.603
13. M.Bedreddin Yazır,"**Eski Yazıları Okuma Anahtarı**", Vakıflar Genel Müdürlüğü yayını, III.baskı, Ankara 1978, s 139.
14. M.Bedreddin Yazır, **a.g.e.** s.139.

Bizde ta'lîk yazı, çeşitli şekilleriyle ilmiye sınıfının resmî yazısı olarak benimsenmiş, özellikle vakıf dairelerinde[15], kadılıklarda ve şer'iye sicillerinde kullanılmıştır. Fetvâlar dâimî sûrette ta'lîkla yazılmıştır[16]. Nâme-i hümâyûn defterlerinde kullanılması usûlden olmadığı halde, İran şahlarına gönderilen bazı nâmelerin sûretleri de bu yazıyla yazılmıştır.

b-2. Ta'lîk Celîsi

Ta'lîkın irisidir. Fakat bu iriliğin belli bir sınırı yoktur. Özellikleri bakımından, ta'lîktan farklı değildir. Cami veya evleri süsleyen levhalarla medrese, kütüphane, çeşme, âbide ve türbe kitabeleriyle mezar taşlarında kullanılmıştır. Harflerinin boyu kısa olduğu için, bilhassa dar ve uzun zeminlerde sülüs celîsine tercih edilmiştir.Yazının iriliği, yazıyla okuyucu arasındaki mesafeye göre ayarlanmıştır.

c. Şikeste

Ta'lîk, hızlı yazmaya elverişli olmadığından İranlılar, hızlı yazı yazma ihtiyaçlarını karşılayabilmek için, ta'lîktan kendilerine mahsus üçüncü bir yazı çeşidini çıkardılar ve buna şikeste ta'lîk (kırma ta'lîk) adını verdiler. Nesta'lîkın zuhûrundan sonra, yine aynı nedenle, nesta'lîkın değişik bir şekli olan şikeste nesta'lîk meydana geldi. Fakat bu yazıların sabit şekilleri yoktur. El yazısı oldukları için, değişik şekiller arzederler.Hâlen İran'da, resmî ve gayr-i resmî pek çok alanda kullanılmaktadır[17]. Osmanlı memleketinde ise bu yazı nâdiren kullanılmış ve pek benimsenmemiştir. Bu bakımdan şikeste üzerinde daha fazla durmaya gerek görmüyoruz.

Bu sunuş yazısından sonra İbrahim Edhem'in "**Rûhu't-ta'lîk**"ına geçelim. Risâleyi kaleme alan Mektubî İbrahim Efendi, Yesârî Mehmed Efendi'den (Ö.1798) yıllarca ta'lîk dersleri almış ve mezun olduktan sonra on beş sene kadar eski şeyhülislâmlardan İvaz Paşazâde Hacı İbrahim Bey'in (1715-1789)[18] kâtipliğini yapmıştır. Bilâhare ta'lîk yazısı öğrenmeye hevesli olanlara rehber olmak ve onları bu işe teşvik etmek maksadıyla bir risâle yazmıştır. "**Rûhu't-ta'lîk**" adını verdiği bu risâle 235 mm. boy ve 125 mm. eninde 16 varaktan ibâret olup her sayfada 65 mm. uzunluğunda 19 satır bulunmaktadır. Serlevhası müzeheb, cedvelleri yaldızlıdır. Yazılış gâyesine uygun olarak ince ta'lîkla kaleme alınmıştır. Müellif hattı olup 1214 (1799-1800)'te tamamlanmıştır.

Eser bir mukaddime, üç tâlim ve bir hâtimeyi ihtiva etmektedir.

Mukaddime bölümünde yazı araç ve gereçlerinden kalem, kalemtraş, mürekkep, hokka, kâğıt, âhar ve boya hakkında bilgiler verilmektedir.

Birinci tâlimde 'elif'ten 'ye'ye kadar yirmi sekiz harften her birine ait kâideler açıklanmaktadır. İkinci tâlimde terkib, kıta, celî ta'lîk hakkında açıklamalar vardır. Üçüncü ta'limde ise ta'lîkın hurdesi yani kitâbetin kâideleri verildikten sonra serbest karakterli dört vecih yazıdan ve bu meyanda şikeste ta'lîktan da bahsedilmiş ve her birine örnekler verilmiştir.

Hâtime bölümünde ta'lîk üstadlarından Mîr İmâd el-Hasenî ve Koca Mîr'in yanısıra İstanbul'da yetişen meşhur ta'lîk hattatları tanıtılmıştır.

Türk Ta'lîk Mektebi'nin kuruluş yıllarında ve o günün yazı üslûbuyla yazılan bu risâleyi Türk okuruna kazandırmanın yararlı olacağı düşüncesiyle aynen yayınlıyoruz. Yer yer geçen Arapça ibârelerin Türkçe karşılıkları dipnotlarda gösterilmiştir.

Bu vesileyle risâlenin müellifi ve hattatını rahmetle anıyoruz.

RUHU'T-TA'LÎK *

Mebde-i esrâr-ı aklâm dû nîm. Bismillâhirrahmânirrahîm. Evvelâ hamd-i bî had ve şükr-i lâ yuad, ol hâlık-ı levh u kalem ve sâni-i hurûf ve rakam olan hazret-i hallâk-ı âleme olsun ki kitâb-ı kâinât ve resâil-i mevcûdâtı çâr-ahruf unsurdan terkîb ve tekvîn idüb sahîfe-i rû-yi zemîni hurûfât-ı nebâtât ile nakş ve tezyîn ve kelimât-ı hayevânât ile vahdâniyyetini tebyîn eyleyüb kıt'a-i celîle-i insâniyye ile kemâl-i kudretin isbât ve temkîn eyledi. Ve salât, cemîle-i eltafü'n-nükûş ve selâm, cezîle-i eşrefü'l-cüyûş, ol elîf-i -enbiyâ ve mîm-i muhabbet ve yâ-i asfiyâ olan peygamberimiz Muhammed el-Mustafâ -aleyhi efdalü's-salavât ve ezkâhâ-[19] *hazretlerinin meâni-i sahâyif-i kitâbhâne-i evvelîn ve mebâni-yi meârif-i ibâdethâne-i âhirîn olan rûh-ı pâk-ı ıtrnâk, tayyibe-i levlâklerine (2a) olsun. Ammâ ba'd:*

Bu abd-i zaîfü't-terkîb ve nehîfü'l-kalem yani Mektûbî İbrahim Edhem, cüz'-i sabâvetinden işbu nüsha-i âvân-i kitâbete gelince, hurûfât-i ömrünü hatt-ı ta'lîk terkîbine sarf ve bend ve kıtaât-i evkâtini evrâk-i âfâk-ı kitâbete sebt ve kayd idüb, varak-şümâr-i murakkaât-i esâtîz ve hâssaten üstâd-i ekrem ve hulâsa-i esâtîz-i akdem olan Cennet-mekân üstâdım Yesârî Efendi merhûmdan sinîn-i

15. A.Süheyl Ünver, **a.g.e.**, s.18.

16. M.Tayyib Gökbilgin, **a.g.e.**, s.42; Lajos Fekete, "Einführung in die Osmanicsh-Türkisch Diplomatik der Türkischen Botmässigkeit in Ungarn", Budapest 1926, s.XIX.

17. Habîbullah Fezâilî, **a.g.e.**, s.640.

18. İbrahim Bey hakkında bkz.: Mehmed Süreyyâ, "**Sicill-i Osmânî Yahud Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye**", Matbaa-i Amire, İstanbul 1308, C.I, s.143-144.

* Başlık tarafımızdan konulmuştur. Rûhu't-ta'lîk adı risâlenin metni içinde verilmiş olub serlevhada gösterilmemiştir.

19. Salâtın en fazîletlisi ve en hâlisi O'nun üzerine olsun.

kesîre taallüm ve me'zûniyyetimden sonra on beş sene dahî, -merhûm ve mağfûrun leh-[20] İvaz Paşazâde Şeyhulislâm-i esbak el Hâc İbrahim Bey Efendi'nin hizmet-i kitâbetleriyle teşerrüf idüb bi-lutfi'llâhi'l-meliki'l-kadîr, dest-i hakîr ve akl-i kasîr, husûl-pezîr eylediği kavâid-i hatt-ı kitâbeti mehmâ-emken târif ve işkâl eyledi. Hüsn-i hatt-ı ta'lîka mâil ve heveskâr ve şekl-i zîbâ-yı dürer bârına taalluk ile muhabbet-şiâr olan hoş-tab' zümre-i müsteıddînin mübtedîlerine reh-nümâ ve müşevvık olmak içün bir mukaddime ve üç tâlim ve bir hâtime ile bir risâle tahrîr olundu. Çendîn sütûr ile hurûf-i nâm-ı hakîr mestûr ve ta'lîk-nüvîsân beynlerinde mezkûr ola. Ve ba'de'l-itmâm "Rûhu't-ta'lîk" nâmiyle benâm oldu. Eızze-i kirâm ve erbâb-ı aklâmdan niyâz olunur ki: (2b) zuhûr ve sudûr iden kusûr ve küsûrunu afv ve mestûr idüb, ancak hüsn-i nazar ile im'ân ve nükûş-i letâif-beyânına vaz'-ı imzâ-yı istihsân buyurmaları me'mûl-i hakîr-i nâtüvândır.

Mukaddime *Âlât-i hat ve târifi beyânındadır.*

"el-Hattu hendesetün rûhâniyyetün tezharu bi âletin cismâniyyetin"[21] misdâkınca evvelâ sahîfe-i zihni, sütûr-i istikâmetle muharrir, kelime-i dest-i kalem-peyvesti metânet ve safvet ile mukarrir olan kimse kâmet ve cesâmette mûtedil olan kalemi ki kat'ı ne düz ve ne ifratla münharif ola; itidal üzere sırçalı tarafından ola. Ve hacmi dahî itidal üzere ola. Kalemtraş dahî keskin olmak şarttır. Bazı keskin ve tîz İngiliz çakısıyla dahî temiz kat' olunur. Ve şakk-ı ünsî ince, şakk-ı vahşî kalınca olması dahî müteâriftir.

Mürekkebin âlâsı acem nefti dûdesinden[22] renkli ve ince olub, çukadan süzülüb hokkada terbiye oluna. Yâni bir vâsîce eski maden yahut derûnî şam'lı gümüş ve pirinç hokkaya pâk harîr lıka ile vaz' idüb akşamlarda bir kaç katre âb-ı sâfî vaz' ve terk oluna. Sabahlarda karışdırub bâdehû vaz'-ı kalem ve tahrîr-i rakam oluna. Eyyâm-ı sayfda her gece, eyyâm-ı şitâda gâhîce. Ve mikdâr-ı âb dahî mürekkebin ğılzatı mikdâ-rınca (3a) ola. Vasat kalemine ziyâdece, hatt-ı celîye dahî ziyâdece vaz' oluna. Mümkün olduğu kadar hokka müteaddid ola. Zîrâ ekseriyyâ eyyâm-ı sayfdâ, bâhusûs lodos havalarında esnâ-yı istîmâlde bir ğılzat ârız olur. Ol vakit bir kaç katre su vaz' idüb, ol hokkayı terk idüb başka hokka istîmâl oluna. Zîrâ su vaz' ' olunduğu hıynde der-akeb istîmâl olunsa cereyâ-nında râbıta olmaz. Su yerine eftimûn ve zağ-ferân ve karanfil suları gibi eczâ suları vaz' olunsa ibtidâ hoş gelür, ammâ sonra durdukça taaffün idüb mürekkebi ifsâd ider. Hemân âb-ı sâfî kâfîdir.

Kağıdın âlâsı pişkin ve kalem-gîr olmaktır. Yâni vechinde mürekkeb yayılmayub kalem-i mûciz-beyân, sühûlet ve letâfetle cereyân bulmaktır. İnce ve tokluğuna mahall-i iktizâsına göre itibâr olunur. Ammâ kitâbet olunacak kağıdları, bâ-husûs âbâdîleri ve ince ve gevşek kağıdları âherlemek şarttır.

Evvelâ neşâ âheri tılâ olunub, sâniyen üzerine yumurta âher tılâ olunmak âlâdır. Neşâ âherinin tabhı, vech-i mârûf üzere, bir fincan âlâ neşâya otuz fincan mikdârı su vaz' idüb bir dirhem mikdârı ıslanmış balık tutkalı ve iki dirhem mikdârı zamğ-ı Arabî ve bir dirhem mikdârı şab-i muharrik (3b) vaz' oluna. Bâhusûs gevşek kağıdlara şab ziyâdece lâzımdır. Pişkin ve sert kağıdlara hiç istemez. Tutkal kuvvet virüb, zamk cilâ, şab dahî metânet virür. Yumurta âheri dahî vech-i mârûf üzere beyazına şab vaz' ve tahrîk oluna. İncir dalı yâhud incir sütü ile kesdirilüb bir mikdâr meks oluna. Köpüğü mahvolub lüâb gibi oldukda temiz sünger ile tılâ oluna. Yalnız neşâ âheri ve yalnız yumurta âheri dahî elvirir. Lâkin bu vecih üzere, ikisi dahî tılâ olunsa rânâ ve âlâ olur. Hatmi çiçeği lüâbı ve ayva çekirdeği lüâbı gibi lüzûcetli şeylerden ve muhallebiden gûnâgûn âher olur. Ashâb-i tabâyi' tecrübe ile anları bulur. Lâkin zikrolunan neşâ ve yumurta âherleri cümlesinden akvâ ve mukaddem ve cümle hattâtîn ındinde makbûl ve müsellemdir. Elvân-ı kağıd boyalarının dahî envâı çoktur.

Asfûr tohumu ve süsem çiçeği ve jengar ve gelincik çiçeği ile gûnî-gûn fâhir renkler olur. Hıyn-i hâcetde erbâbından ahzoluna.

Işbu âlât-i selâse-i müntehab, yâni kalem ve kağıd ve mürekkeb, eyâdi-yi ezkiyâda hâzır ve müheyyâ oldukda, kavâid-i âtiyye-i mer'iyye üzere nüvişte ve iş'âr ve cild-bend-i zihn-i hûşmendinde mahfûz olan nükûş-i hendese-i rûhâniyyesini, zikrolunan âlât-i cismâniyye ile nakş ve izhâr (4a) ideler. Nev-be-nev terakkîler bulub, isr-i kudemâya gideler. Mevlâ-yı zü'l-celâl, sahîfe-i âmâllerinde hüsn-i hat maksûdların ber-kemâl eyleye. Âmîn.

Tâlîm-i evvel

Mebde-i cemî-i hurûf ve esmâ olan' elif'ten müntehâ-yı tâlîm-i müsemmâ olan 'ye' ye varınca yirmi sekiz harfin tâlîmini, yâni her birinin resim ve haddini ve fi'l-cümle kavâidini beyân ider. Hatt-ı ta'lîkde[23] meşk kalemi ve

20. Allah'ın rahmet ve mağfiretine mazhar olmuştur.

21. Hat, maddî bir âletle meydana çıkan rûhî bir hendesedir.

22. Hâşiye: Acem nefti dûdesi tedârikinde usret olmağla bedeli bezîr dûdesidir. Dûde siyah ve tamam ve zamkı ve sahkı ihtimâm üzere ola.

23. Hâşiye: Ebü'l-hutût olan işbu hatt-ı ta'lîk ile lisân-ı Fârisî, zarâfete mebnî ve ikisi dahî İran ve Fars memleketlerinden zuhûr ve neş'et eyledikleri cihetten birbirleriyle kadîmden ülfet ve imtizâcları olmağla zebân-ı Fârisî, hatt-ı ta'lîke mahsûs gibidir. Hattâ sülüs hattıyla yazılsa çendân yakışmaz. Belde-i tayyibe-i Kostantıniyye'de ter-

celî ve hurdenin cemî merâtibinde tâlîm ve kâideleri birdir. ancak bazı etvârda ve şîve-i kalem ile reftârda bazan başka bir edâ iktizâ ider. Her biri mahallinde târif ve icrâ olunur. Temsîl-i harf-i vâhidi şahs-ı vâhide teşbih eylesek, racül-i kâmilde terkîb olan cism ü cân ve hüsn ü ân ve âzâ-i mâdûde-i insân, sabî-yi nâtüvân iken dahî mevcud ve ayân olub her bir eczâ ve âzânın kâmet ve cesâmeti, şahs-i mezbûrun sığar ve kiberine göre olduğu gibi her bir harf ve terkîbin tâlim ve kavâidi dahî kendi kalemiyle bir siyâk üzeredir.

Elif: Üç nokta boyu kâmet-i mevzûneyle bâlâsı nısf nokta sağ cânibine mâil ola, ammâ vasatında kavsiyyet olmayub zâtında müstakîm ola.

Be : 'Bâ'nın tûlünün hadd-i muayyeni olmayub, hadd-i îtidâli on iki nokta, kasîri üç ve dört nokta mikdârı (4b) mahalline göre dahî ziyâde olur ve âhir-i ucu, dunbâl-i zenbûr misâli gümmîce olub, zeylinden nısf nokta mürtefîce ola. İhvanı olan 'te' ve 'se' harfleri dahî, efrâd-i hurûf ve encümen-i terâkib-i mârûfda, bi-aynihî bu şekil ve endâmda hırâm iderler. Ancak aded-i nukât ile fark ve temyîz oluna. 'Kef' ve 'fe' keşîdeleri dahî böyledir.

Cim : 'Cim'in ham-ender-ham olan cesîm nokta mahremi 'nun' ve 'lam' kâseleri gibi, kutr-i derûnu üç nokta mikdârı olub, ancak zeyl-i yemîni bir mikdâr küşâde ve kayd-i seri yesârı tarafına imâle ve kayd-i cisimden âzâde ola. Ahaveyni olan 'ha' ve 'hı' harfleri dahî bi-aynihî bu şekil ve bu tâlimde olub, ancak biri sâdedil bir server ve birisinin ser-tâcı mücevher-i dürdür. 'Dal', 'rı'ya hem-ser oldukda re's-i sâdesi müdevver olub refîki olan râ-i refîk, 'dal'ın lıhyesini takbîl ider gibi kat'ı kalemine tâbî olub, serinden dâmeni bir nokta aşağı ola. 'Dâl'-ı mezkûrun seri bir nokta, vasatı nısf nokta, dâmeni boyluca, yâni iki nısf mikdârı ola. 'Dâl-ı sânînin seri düz ve dâmeni nısf nokta olub, gûyâ 'dâl'-ı evvelin küçük karındaşıdır. Birer cevher ile ikisi dahî 'zel'e ibdâl olur.

Rı : 'Râ'-i sânî ki bir cevher ile nısf-ı zer olur. Seri ince ve ber-hevâ ve nısf-ı ahîri hakk-ı kalem ile mücessem olub, bir ser ile iki (5a) pâ vaz' ve inşâ olunsa bir tayr-ı cemîl hey'etini tahsîl ider. Bunun dahî serinden bünü bir nokta aşağı ve lâkin şekil ve endâmı başka bir vâdidir.

Sin : 'Sin'in evvelki dendânı gâyet ince ve ikinci dendânı müdevverce ve üçüncüsü mikdârınca tokca olub, her birinin hadd-i vasatı nısf nokta ve biribirinden kalınca ve kebîrce ve aşağıca tertîb olunub, mecmûunun süzüntüsü, yâni evvelinden âhirine dek olan meyli bir nokta ola ve kâsesinin evveli, yâni dendândan aşağı inişi tokca bed' olunub bir nokta boyunca oldukda ince ola. Ba'dehû hakk-ı kalem ile kâse çevrilüb, taraf-i yemîndeki imtizâc mahalline mühâzî oldukda hakkını bulub, mâfevkı ince ve derûnu üç nokta ola ve ucu evvelinden nısf nokta aşağı ve nısf nokta içeri ola.

'Şın', yâni keşîdeli şın, hakk-ı kalemle münharif ve nezâketlice bed' olunub, süzüntü ile çekilüb sülüsânı mertebeye geldikde iki bçuk nokta aşağı inüb temekkün ide. Andan nihâyetine varınca nısf nokta yukarıca gidüb, 'ye' keşîdesi gibi bunun tûlünün dahî hadd-i muayyeni olmayub, mahalline göre on iki, on üç nokta mikdârı husün bulduğu mikdârda karar virüb, ancak sülüs-i ahîre gelürken bir mikdâr düzce gidüb, oturak(5b) tâbir olunan temkîniyyet icrâ olunarak, intihâsına varınca nısf nokta yukarıca ola. İbtidâsından intihâsına doğru, bir hatt-ı müstakîm çekildikde, hatt-ı mezkûr ile mâ-beyn-i intihâ iki nokta ola. Oturak tâbir olunan mahal nısf nokta ziyâde olur ve oturak dediğimiz mecmû-i keşîdelerde ve kâselerde ve bilcümle oyuntulu harflerde, ve dendânlarda dahî şarttır. 'Şın' kâsesi, keşîde-mukârin olmağla cüz' îce aşağı sarkub, habbe misâli tûlâni olmak kâidedir ve bu 'şın'ın noktaları terk olunsa 'sin'-i selîm olur ve mukaddemki 'sin'-i sâdeye üç nokta tahmîl olunsa 'şin'-i şeker olur.

Sad: 'Sad'ın çeşm-i mahmûru, bâdâmî olduğu gibi, ser-i mebrûru dahî bâdâmîdir. Yâni derûnundaki beyaz, bâdemiyyü'ş-şekl olduğu gibi, siyâhı dahî cümleten bâdemiyyü'ş-şekildir. Tâlimi: Re'siyle kâse aralığı üstü nısf nokta, mâtahtından hatt-ı müstakîm ile, başından aşağı bir nokta olur. Kâsesi bi-aynihî 'sin' kâsesiyle "Tâbeka'n-na'lü bi'n-na'l"[24] ola. Pâdâşı olan 'dad'-ı mûceme, ancak bir nokta vaz'ıyla fark ve terceme olunmuştur.

Tı : 'Tâ'nın 'dad'a mukâreneti ve çeşm-i bâdemîsinin filcümle müşâbeheti vardır. Ancak, 'tâ'nın re'si hakk-ı kalemle, mâ tahtı nısf kalemle olması 'sad'ın aksi olmuştur. Talîmi dahî ona müşâbihdir.(6a) ve bunun dahî birâderi zâhiren bir nokta ile mahzûz olmuştur.

Ayn : 'Ayn', ilim ve amele çeşm-küsâde ve cisim ve seri kayd-ı nokta-i gamdan âzâde olub, ebrû-yi anber-bûyu nısf nokta temâyül ve derûn-i femi, kezâlik nısf lukmeye kânî ve kâil olub, kâse-i aynü'l-hayâtı bi-aynihî 'cim' kâsesi tâlimindedir. Ve bunun dahî aynı olan 'ğayn', bir nokta ile ğanî olmuştur.

Fe: 'Fâ'nın keşîdesi tûl ü kasrda ve tâlîm ü tavırda bi-aynihî 'bâ' keşîdesi gibidir. Fe-emmâ evveline bir ser-i mücevher vaz' olunmağla, bir latîf şekil hâsıl idüb, hamamda seng-i beyzâ

biye olan memzûc, lisân-i fasîhu'l-beyân Türkî ile dahî güzel imtizâc ider. Lisân-i mûciz-beyân Arabî, ümmü'l-hutût olan hatt-ı sülüs ve nesih ile mümtezic ve mahrem olub, ta'lîk ile nâ-mahrem gibidir. Yâni ta'lîk ile Arabiyyât tahrîri, Fârisiyyât ve Türkiyyât gibi yakışmaz.

24. Tıpatıp, eksiksiz, tamâmen.

üzere, alâ zahr müstelkî olan mahbûb-i müstesnâya müsâbih olur ki, yalnız re's-i müsteârını kaldırub, pâyları cânibine nigâh ediyor. Re'si bir nokta cürmünde ve ensesinin temâyülü pîşinden nısf nokta ve gerdeni altına dahî nısf nokta vaz' olunur.

Kaf *: 'Kaf'ın dahî başı 'fâ'ya muâdil ve tâlimi ona mümâsildir. Ancak, bunun cismi müdevver ve cemîl ve gerdeni tavîl olmağla gerdâniyyesi tamam bir cevher-i ferddir.*

Kef *: 'Kâf'-i sağîrin 'bâ'sı bi-aynihî bâ-i tavîl ve sağîrin elifi boyluca ve kebîrinin elifi kasîrce olmak tâdil içündür. Ve serenleri beş altı nokta boyu ve iki nokta(6b) inhirâfî ola.*

Lam *: 'lam'ın elifi beş nokta boyu olub, kâsesi bi-aynihî sâir kâseler gibi üç nokta alur. Kâse ucu ser-i bâlâsına bakub, bir hatla iysâl ve ittisâl verilse bir habbe-i tavîle-i mevzûne mânendi olur.*

Mim *: 'Mim'. sûretde ebkem, ammâ sîretde etemdir. Yâni âhir-i ism-i Âdem'dir. Tâlimi: Rükûa inhinâsı bir nokta kalub, zahrı dahî bir noktaya mütehammildir. Süzüntü ile dâmene inişi nısf-ı lâm gibi olmağla vechinden, bir nısf kâse nakş olunsa bir lâm-ı sernigûn olur. Ensesi esb-i hoş-endâma teşbîh olunub dâmeni dahî kuyruğuna mümâsil ve hüsn-i endâmı ona muâdil ola.*

Nun *: 'Nun'un kâsesi çînî ve müstesnâdır. Ammâ ki tâlîmi, ihvân-i bî-zebânı gibi üç nokta ile handândır. Lâkin vasat-ı derûnunda rû-nümûn olan nokta-i süveydâ bir cevher-i yektâ-yı bî-hebâdır ki mânend-i kalb-i insân, âlâya karîb ve yesâr tarafına mâil olub, sağ cânibi kâsenin süzüntü ile inişine muvâfık devirlice ola. Yesârı tarafı, kâsenin ucunun çıkışına kalemin kat'ı tatbîk oluna. Tarafeyni dahî düzce ve râbıtalıca ola. Mecmû'-ı kâselerin mâ-tahtına bir hatt-ı müstakîm çekildikde, sağ tarafına bir, sol tarafına nısf nokta vaz' olunur. Yâni kâse ile hatt-ı memdûd mâ beynine. Ve âhir-i ucu evvelinden nısf nokta aşağı ve mâ-ba'dından nısf nokta içeri ola.*

(7a) Vav *: Vav'ın devletli başı 'kaf'a müşâbih ve cismi 'dal'a mümâsildir. Dâmeninin meyli nısf nokta ve zîr-i gerdeni dahî nısf nokta alub ğurre-i misâl bunun ve emsâlinin cephesinde olan çukurluk ile kat'-ı kalemi, doğru ser-i pâyına bakub, tepesi yassıca ola, sivri olmaya. Zîrâ sonra başında devlet durmaz.*

He *: 'Hâ'nın gerçi yek başına yek çeşm kifâyet etmiştir. Lâkin zümreye kanılub terkîbe girdikde, gâh âvîze-misâl çeşm ve cismini zeyl-i sütûra irsâl, gâhîce dû çeşm-i mükahhal ile müşekkel olub, kemâl-i hüsnle mükemmel olur. Misâli sanki 'dal' gibi bir sağîr ibdâldir ki dâmenini kesmeden girîbânına çevirmiş. Envâının tâlimi kesîr ve hafî ve taht-i zebân-ı üstâdda mahfî olmağla ıtnâbdan ictinâb olundu. Ancak hüsn ü ân ne sûretde nümâyân olur ise ol vecihle nakş ve âyân idüb, üstâd hattına nazar ve taklîd iderek dikkatle letâfeti zâhir ve bedîd olur.*

Lamelif *: 'Lamelif' gerçi yirmi sekiz cümmâına dâhil ve harf-i müstakil değildir. Lâkin, harf-i nefî olmağla sahâyif-i avâlim ve elvâh-ı meâlimden cemî-i fenâ ve mâ-sivâyı nefy ve imhâ eylediği içün tahrîr ve inşâ olundu. Şekl-i lâle misâli iki elif ve pâları, mânend-i 'râ', bir şekl-i zarîf olub, vasatının beyazı (7b) hemvâr ve kalemtraş hey'etinde latîf ve üstüvâr ola ve beyazının arzı nısf nokta ve tûlü üç nokta ola.*

Ye *: 'Yâ', âhir-i hurûf-i hecâ ve kâse-i urvedân-ı vüskâdır. Urve tâbir olunan serinden aşağı nısf kâse zam ve resm olunsa, bi-aynihî bir yâ-i ser-nigûn dahî çıkar. Derûn-i urve ile kâse ucunun mâ-beyni iki nokta ve alâka-i urvenin mâ-tahti ve mâ-fevkı bir nokta vaz'ıyla tâlim olunur. 'Yâ'-i mâkûsun, gerçi ismi aksi, lâkin resmi ünsîdir. Yâni ashâb-i yemîn tarafına çekilüb, ünsiyyet ider. Re's-i meymenetme'nûsu dahî, başlı başına bir elif-i mâkûs gibidir. Tâlîmi üç noktadır. Bir noktası aşağı mâil ve kat'-ı kalem mikdarınca bir nokta mahalli arîz ve tokcadır ve bir noktası dahî evveli gibi aşağı ve mikdârıncadır. Keşîdesinin ibtidâsı tamâm-ı hakk-ı kalemle kalın ve metin ve hârici mirfak gibi kümmî ve zâhir-bîn olub, oyuntu ve süzüntü ile cânib-i yemîne giderek ucu bir nokta mikdârı mürtefî ola ve doğru palyoş gibi ucu, tarafeynden vasata müctemîdir ve mirfakı vasatından nısf nokta âlî ve derûn-i seri müsellesen üç nokta almalıdır.* ها ve ساب ve ساب ve جاحب ve[25] باب *emsâlleri müretteben "temmeti'l-müfredât"a*[26] *varınca, tekerrür-i hurûf ve tâlîm ve hey'etleri mârûf olub târif ve tâdâdı (8a) tatvîle bâdî olacağı nümâyân olmağla anlar tay olunub, kıtaât-i menşûre ve kitâbet-i menşûreden istifâdeye ihâle olundu "el-Ârifü yekfîhi'l-işâre"*[27] *mazmûnunca, irfânı olan ehl-i iz'ân, bu delîl ile bâb-ı mârifete vülûc ve bu tâlîm-i cemîl ile evc-i hakîkate urûc ider. Hüva'llâhü'l-müsteân'*[28]

25. Evvelâ باب deki ب kelimesinin evveli, kat'-ı kalemle ince bed' olunub bir devr-i cüzî ile يد yazar gibi hakk-ı kalemle çevirdikten sonra, yukarı doğru üç nokta boyu çıkub, letâfet-i kat'la kala. Dendân içi bir nokta olub, mâtahtındaki kümmiyyet, tamâm-i vasatına düşüb, tarafeyni yarımşar nokta ola ve bed'i nısf nokta kadrince ince ve elif-i istikâmet-redifi nısf nokta sağ cânibine mâil ola. ج ve س ve ه ve ihvânları buna kıyâs oluna.

26. Alfabenin son harfi olan 'yâ' harfine kadar.

27. Arife târif gerekmez; bir işaret yeter.

28. Yardım Allah'tandır.

Tâlîm-i sânî

Terkîb ve kıt'a ve kamış kalemi, yâni celî ahvâlini beyân ider. Tâlîm-i evvelde zikrolunan hurûfâttan mâ-adâsına terkîb tâbir olunur. Arabî ve Fârisî kıt'alar ve rübâiler ve kasîdeler kıt'a kıt'a doğru meşkler tahrîr ve tâlîm olunur. Bâzı telâmîz, meşkinden temyiz içün kendi tâlîmine aslâ nokta vaz' itmediği edebe muvâfıkdır. Vaz'ında dahî be's yokdur. Zîrâ vaz'-ı nokta başka bir hüner ve üstâdân-i nüktedân ındinde haylice mûteberdir. Nokta, cemî hutûtun asıl eczâsı ve nükte-i usûl olan "cüz'i lâ-yetecezzâ"sı[29] *olduğundan başka, hattın biçilmiş libâsıdır. Lâkin harfine göre cesîm ve hafîf ve köşeleri hafî ve zarîf, kat'ı kalemi hemîşe, hurûfâtın süzüntü ve kat'larına tâbî olmak şart-ı haseni ve bâkî etvâr-ı pesendîde ve evzâ-i nâdîdeleri, hatt-ı üstâddan müstefâd olmağla târîfden müstağnîdir. Mârûf ve müstâmel olan iki (8b) kat, yapışmış âherli ta'lîk kağıdlarına tâlim ve karalama tahrîr oluna. Lâkin, kable't-tahrîr, meşki dikkat ile çok mütâlea ideler. Bâde'l-mütâlea, bir satır yazub, meşke tatbîk ideler. Kangı harf ve kelimesi mutâbık, kangısı değil, bir dahî yazub yine tatbîk ideler. Tekrâr be-tekrâr, dâimâ böyle tatbîka sa'y-i bî-karâr idüb, kendi karîhasından, bilâ mütâlea çok karalamıyalar. Zîrâ kendi kendine yazı yazub, sonra taht-i kâideye girmez. Dâimâ meşke dikkat ve taklîd ve hâsıl-i mütâleasını ceyyid ü cedîd tahrîr ile tekrâr ve te'yîd eylemek "el-hattu mahfiyyün fî ta'lîmi'l-üstâd"*[30] *kelâmı tahtında dâhil ve tâlîm-i üstâdın lutf ve menfeati bu vecihle hâsıldır ve esnâ-yı meşk ve teallümde hurde kitâbete tesaddî eylemeyüb, tâlîmini dahî cılız ve teng ve sağîr harfler ile kitâbet tavrında yazmayub, eyi mürekkeb ile ve tokca kalemle harf ve kelimeleri, tamâm-i haddince, vâsîce ve serbest tahrîr oluna. Hâsılı, hadd-i kalemi ve bi'l-cümle tarz ve tavrı meşke taklîd olub, dâima ana benzetmeye sa'y ide. Münharif kıt'a taklîdi, meşke taklîdden çok edak ve benizden hezâr âferine müstehak olur. Evvelinden âhirine dek, harf be-harf mütâleadan sonra, eşkâl-i kelimât-i tayyibâtını levh-i muhabbete tasvîr ve sütûr-i letâfet-menşûrunu, sahîfe-i tabiata nakş ve tahrîr idüb, âyîne-i dil ve irfânda menkûş (9a) ve nümâyân olan nakş-i musavveri sebt ve mukarrer eyleye ve görenler diyeler ki, biribirinin sâyesi, yâni her cihetle hem-pâyesi belki yek kalemle yek vücûd bir üstâd hattatın sermâyesidir. Hâsılı ser tâ be-kadem, tûl ve arz ve cemî-i ârâzda vücûhla aynı olub, gâyetle eşbeh ola ve noktaları yerlü yerince tavr-ı inhirâfınca mevzû ve cemî-i etvârı matbû ola. Kıt'a taklîdinde iş çokdur. Bu muhtasarın tatvîle tahammülü yokdur.*

Hatt-ı celî, yâni tuğra kaleminden kalın kamış kalem ile muharrer olan hatt-ı celî-yi ta'lîk dahî, bi-aynihî tâlîm-i mezkûr üzeredir. Lâkin, hendeseleri başka gibidir. Yani hadd ü mikdârı ve cesâmet-i nükûş-i levend-etvârı vâzıh ve âşikâr olmağla kalınlığına göre uzakdan nazar iderek, kalemine göre tahrîr ve bâde'l-itmâm, yüksek mahalle vaz' idüb, yine uzakdan mütâlea ve dikkat iderek, her bir harf ve kelimesinin tûl ve arzını, yâni hadd-i tamam ile hakk-ı aklâmını teşhîs eyleyüb, hakk-ı kalemden ziyâdesini mahv u hak ve noksan olan mahallerini doldurub itmâm iderek, böyle birkaç defa tekrar ihtimâm ideler. Gerçi celînin tâlimi dahî celî ve erbâbına, ancak hakk-ı kalemini bulub icrâ itmek, hulâsa-i tâlîm ve netîce-i mefhûmdur. üç dört parmak kalınlığı (9b) ve daha ziyâde ifrat kalın yazıların hendeseleri dahî kendi kalemlerine göre başka bir âlem olub, her ne kadar kalın olur ise ol kadar baîd ve mürtefî mahalle vaz' ve hendese üzere, yâni hurûfâtının mekâdîrine hürmet ve kelimâtının hukûkuna riâyet ile tekrar be-tekrar im'ân-i nazar ve kusûr ve küsûrunu müstahzar idüb, bâdehû aşağı tenzîl ve noksanını tekmîl ile seyyiâtını hasenâta tebdîl iderek, hezâr dikkat ve zahmetle terkîb ve kalemine göre levha yâhud mücessemler gibi kavîce müsennâ pervaza, kavîce bez üzerine, hünerli mücellid iânesiyle nakş ve tashîh ve hâh-u-nâhâh itmâm ve tenkîh idüb mahalline vaz' oluna. İşbu hatt-ı kebîrin tahrîr ve tanzîmi ve levha ile tetmîmi, kamış kaleminden on kat as'ab olmağla kavâidlisi nâdir ve mâdûddur. Böyle bir eser-i celî murâd iden erbâb-ı hüner, ana göre ihtimâm ve dikkati mükerrer eyleye ve bu hattın kalemi ıhlamur ağacından yapılub, şak olunmak istemez.

İşbu hatt-ı kebîr ve eser-i dil-pezîrin âlâ ve ekberi ve cümle ındinde makbûl ve mûteberi Ayasofya Câmi-i Şerîfi mihrabının sağ cânibinde zînet-efzâ olan Veliyyüddin Efendi merhûmun levhası "Bâreke'llâhu teâlâ" ile Yesâri Efendi merhûmun pervazlı "Ve hasbiye'llâhü vahdeh"dir. Osmâniye Câmi-i Şerîfinde müezzinler mahfilinde (10a) başlı başına erîke-pîrâ olan "Tevekkeltü ale'llâh", Kâtibzâde merhûmun terbiye kerdesidir. Ketebesi başka âdemindir ve câmi-i mezkûrun tabakasındaki "Şefâat yâ Nebiyye'llâh" dahî hoşca düşmüştür. Bunlardan mâadâ eyi bildiğimiz yoktur.

Tâlîm-i sâlis

Ta'lîkın hurdesini, yâni kitâbetin kâidesini bildirir. Bu dahî, her ne mikdâr hurde ve bedîu'l-etvâr olsa, gene kavâid ve tâlimi birdir. Yâni meşk kaleminden gayri, kitâbetin başka bir kâide-i mahsûsasi yoktur. Bir tavr-ı cedîd peydâ itseler eyi olmaz ve hattâtîn ındin-

29. Bölünme imkânı olmayan en ufak parça.

30. Hat, üstâdın meşk ile yetiştirmesine bağlıdır.

de revâc bulmaz. Mücerred safvet-i dest ve muâvenet-i âlet ile bir kâtib-i hâric ez-tâlîm, ındî biraz kitâbet eylese evvel emirden kendüsüne ve sâde dil olan ihvânına, kürsüsü ve temizliği hasebiyle kavâidli yazıdan müraccah ve müstahsen görünür[31] ve lâkin giderek kavâide vâkıf ve şîve-i hatta ârif oldukca "hasenâtü'l-ebrâr, seyyiâtü'l-mukarrabîn"[32] fehvâsınca, mukaddemâ hasen addeylediği etvâr-ı nâbercâsı, kendüsüne dahî nâkıs ve fenâ görünüb, cümle ındinde düstûrü'l-amel olan kavâid-i kadîme ile amel ider. Şu kadar vardır ki, mıstara muvâfakat içün 'nun'lar cüz'î yassıca ve 'lam'lar ve 'mim'ler bir mikdâr kasîrce ve keşîdeler cüz'î düzce gibi, gene kavâide karîb olarak bunların emsâli (10b) bazı etvâr izhârında be's yoktur. Bunlara sîve-i kitâbet tâbir olunur. Bâ-husûs evâhir-i sütûrda ve bazı tenk mahallerde, hasbe'z-zarûre bazı harf ve kelimeyi kasr yâhud med itmek iktizâsına göre tasarruf câizdir. Hâsılı mıstara yazılan kitâbetin pek âlâsı tâlim üzere olmaktır. Anın dûncası, kavâide karîb yazılmaktır. Her ne kadar kavâide karîb olsa, ol kadar makbûl ve mûteber olur. Ancak kavâide riâyet iderek, kürsü ve beyne's-sütûru himâyet itmek ehem ve elzemdir. Bunlardan mâadâ zâhir ve rûnümâ olan nüket ve mezâyâ, sahâyif-i tab'-i nüktedânda mestûr ve tâbândır. Hüsn–i kitâbet, gerçi kesret-i meşk ile hâsıldır. Lâkin kavâidli hüsn-i hat bir kitâbet tedârik idüb, anı meşk idinüb, tâlim yazar gibi taklîd iderek tahrîr ide. Böyle tez benzer ve yazdığı tahrîrât ve kıtaât ve celî ve mürekkebâtda, istikâmet-i imlâ ve sıhhat-i mânâya dahî dikkat ideler. Zîrâ elfâz-ı bî-mânâ, cesed-i bî-ruh gibidir ve cesedi nâkıs olanın ruhu dahî nâkıs olur.

İşbu Dârü's-saltana Kostantıniyye'de karîb-i ahdde, kitâbeti kavâidli ve kürsülü, cümle ındinde mûteber ve müsellem olan Fındıkzâde merhûmun kitâbetidir. Bâdehû Bosnevî Ahmed Efendi ki Boşnak kitâbeti derler. Bunlardan sonra bildiğimiz, sâbıkda ordûyı(11a) hümâyun kadısı Esad Efendi merhûmun perdecisi Pîrî Mustafa Efendi ve Kâtip Nazif Efendi'nin kitâbetleridir. Bunlardan sonra asrımızda mevcud olan hoş-nüvîsan, rü'yet ve imtihan ile biribirlerinden temyîz ve hünerleri beyân olur. Kaldı ki, mekâtib-i bedîatü'l-esâlîb, yâni mıstarsız tahrîrâtda, hâric ez-tâlim, bazı şive-i kalem ve etvâr-ı gûnâ-gûn ile bir hüsn-i âhar zam itmek mümkün ve bazı mahallerde lâzımdır. Küttâb-i belâgat-nisâb ve ashâb-i tabiat olan ülü'l-elbâb ındinde merğûb ve hadd-i zâtında her bir kelimesi nev-resîde bir tâze mahbûb şîvesini mashûb olmağla, mıstara yazılan kitâbet-i asliyyeden mâadâsı, herkesin tab' ve irfânına göre, vücûh-i kesîre-i mütennevvia ile yazılmak mümkündür. Bu mahalda dört vecihle birer nebze gösterilmede nef'-i âm ve tab'-i selîme neşât-i tam olmağla tahrîk-i aklâm olundu.

Vech-i evvel

Bu etvârda, yâni keşîdeler ve elifler, boyluca ve kâseler vâsîce ve bazı mahalleri haddinden ince, levendâne reviş ve rindâne cünbüş, her bir kelime-i cemîlesi bâlâ kad, bir mahbûb-i zîbâ ve her bir nakş-i sütûru merğûb ve müstesnâ olub, câ-becâ kâbiliyetli kelimeler geldikçe tabiat-i(12b) maârif-beyâna cevelân virüb, 'devletlü', 'fazîletlü', 'kesîrü'l-lutf', 'tâle bekâhu', 'inhâ olunur ki', 'olunmuştur', 'olundu', 'inşâallah', 'mâşâallah', 'işbu sene sitte', 'emsâli', 'nısf', 'fasl', 'ifdâl', 'iysâl', 'irsâl', 'sâkinler', 'sâkine', 'imsâkiyye', 'ramazan', 'Mustafa' hattı gibi.

Vech-i sânî

Bu tarza gâyet hurde ve evcümend ve mâsûm-i pâk gibi tenâsüb-i âzâ, yerlü yerinde, tenmend olub hâmişlerde ve bazı tenk mahallerde, leâlî emsâli nazm u tertîb ve mıstar ve mekâtibden dahî nasîb virilse, mahalline göre şîve-engîz ve hoş-reftâr bir nev-hat, bir mahbûb-i dürer-nisâr olur.

Vech-i sâlis

Serbest ve tekellüfden ârî, yâni hâmiş ve tesvîdâtda câri olub, kâseler ve 'ye'ler, seyf-i acemî gibi, hamâilvâr ve 'ğurre' ve 'bende' mânendi 'he'ler, yek kalemden iysâr ve işkâl, 'nûn-i mezmûn'lar bu nakışla nümûdâr ola, yâni, 'nun-i fünûn' ve 'nûn-i mevzûn' ve 'nûn-i diğer-gûn' ve 'nûn-i memnûn' bu sûretlerde rûnümûn ola.

Vech-i râbi'

(12a) Şikest: Zürafâ-yı Acem, şikest tâbir idüb, pîçâpîç tahrîr itdikleri kalem-i dîvâniyyü'r-rakamdan dahî, elden geldiği kadarca, birkaç satır terkîm ve tasvîr olundu. Gerçi bu diyârlarda nâdirü'l-istîmâldir. Lâkin, safâ-bahşâ bir hatt-ı müsemmâ olub, nev'-i hatt-ı ta'lîk ile hempâ olmağla "Huz mâ safâ, da' mâ keder" deyüb bu kadar ile iktifâ olundu[33]

31. Hâşiye: Tâlim üzere kavâidli kitâbet, erbâbı ın (din)de mûteber olduğundan başka, kıraâti âsân olub, sabîhu'l-vech insân gibi, nâzırîne gûyâ tebessüm ider. Nazra-i evvelide, gerçi bayağı ve sehl ve baba-yı âlem bir âdem gibi sâde ve safdil görünür. Ammâ silk-i sütûra tertîbi asîr ve kavâid ve revâbıtı kesîr olduğundan hasen viremeyüb, ebnâ-yı zaman, kendi tabiatlerince kolay geldiği vecih üzere, her biri bir tavr-ı cedîd ile tahrîr iderler. Mücerred, kürsüsü dürüst olmağla kavâidli yazılara tercîh eyledikleri müsellem değildir.

32. Dindarların iyilikleriyle Allah'a yakın olanların hataları birdir.

33. Keyif vereni al, üzüntü vereni bırak.

Hâtime

Erbâb-i sülûke, mürşid-i kâmil bulması nâdir ve müşkil olduğu gibi, ashâb-i tabâyia dahî bu fende üstâd-ı kâmil nâdir bulunur. üstâd bulunmadığı mahalde, işbu risâle-i "rûhu't-ta'lîk" mütâleası, hâce-i bedîu'l-beyân ve lisân-i halle, esrâr-ı hatt-ı ta'lîkı tercümân olmağla ehl-i basîrete kifâyet ider.

Mutlaka mûcid-i hat, mâlum ola ki "Evvelü men hatta bi'l-kalem'[34] *İdris Aleyhisselâm'dır.*

İşbu fenn-i ta'lîkda, beyne'l-hattâtîn meşhûr ve mûteber olub, kıtaât ve tahrîrâtlarına taklîd olunan hoş-nüvîsân-ı cihân ve üstânân-i Cennet-mekân hazerâtının vakit ve zamanları(12b) ve âsâr-ı mûciz-nişânları beyân olunur. Evvelâ şark ve garbda şöhret şiâr ve kıtaât-ı bedîatü'l-etvârı her cânibe intişâr bulan âmme-i nâsın müstahseni Mir Imâd el-Hasenî ki "Yusuf'un haddi çok, ammâ Yusuf-i Ken'ân bir olur" misdâkınca, üstâdların âdâdı çok, ammâ Üstâd Imâd cihana bir gelüb ta'lîkâtı, hatt-ı îcâza karîb olmağla terkîbde bazıları ana karîb olmuş, lâkin andaki hüsn ü kemâl, bir kimseye dahî nasîb olmamış, hurde ve bâhusûs çârdûnke(?) kaleminde gâyet mâhir, ezcümle kıtaât-ı tayyibâtının taklîdinde zebân-i aklâm-i enâm âciz ve kâsırdır. ancak, celîleri az görülmüş, görülen dahî, kıtaâtından dûnca zannolunmuştur, ammâ sâirinden gene âlâdır Zîrâ Isfahân ve sâir büldân-i İran'da pek âlâ eser-i celîleri var deyû bazı görenlerden menkûldür. Merhûm, Acem diyârlarından galibâ Hemedân ve Isfahân ve Tebriz vilâyetlerinde neşv u nemâ bulub, mezheb-i ehl-i sünnet üzere, sahîhu'l-îtikâd, hasîbü'n-nesîb bir üstâd-ı lebîb olmağla, asrında Acem şahı olan Şah Abbas, râfızî olduğuna binâen, merhûmun mârifet ve diyânetini çekemeyüb, bin yirmi yedi (1027) tarihinde, zulmen katl ve şehid etmiştir. Rahmetu'llâhi aleyh[35]*. Hattâ sinni, hadd-i* (13a) *erbaîne ancak vâsıl olmuşdu derler.*

Bâdehû, hılkaten mukaddem, ammâ rütbeten muahhar olan Mîr Ali Evvel ki Koca Mîr derler. Mîr Imâd'ın üstâdı Muhammed Hüseyin Tebrîzî'nin üstâdıdır. Andan mukaddem, bu vecihle hüsn-i hatt-ı ta'lîk olmamağla, vâziu'l-asl olub, işbu kavâid-i mer'iyyeyi Koca Mîr vaz etmiş derler. Hurûfâtı, levendânę edâ ve kıt'aları safâ bahşâdır. Bunlardan sonra, on iki Mîr Ali dahî gelmiştir. Lâkin onlar mûteber değildir. Ali Rızâ ve Hüseyin Rızâ ve sâir memleket-i İran'da, keskin ve temiz yazanlar gelmiştir. Lâkin Imâd ile Koca Mîr'den gayrisine bakub taklîd itmek olmaz. Zîrâ anların etvârı diğer-gûn ve hatâları efzûn olmağla, insanın zihnini ve yedini bozub, dâire-i kâideden ihrâc ider deyû üstâdlar men itmişlerdir. Filhakîka, mübtedîlere anların mütâeası dahî muzırdır. Imâd tavrında, Sultan Muhammed Handân ketebesiyle bir âlâ kıt'a görülmüştür ki taklîde şâyân.

Gelelim belde-i tayyibe-i İslâmbol'da Cennet-mekân, firdevs-âşiyân, merhûm ve mağfûrün leh[36] *Sultan Ahmed Han hazretlerinin zamân-i saâdetlerinden, hâlâ sultânü's-selâtîn ve halîfe-i rû-yi zemîn -Hallede'llâhü mülkehû ilâ yevmi'd-dîn-*[37] *es-Sultân ibnü's-sultân es-Sultan Selim Han hazretlerinin zamân-i adâlet-nişânlarına gelince kıt'a-i vücûdları13b sahîfe-i âleme zînet virüb, el-vâh-ı hatt-ı rânâların eyvân ve serâlara ta'lîk ve nükûş-i zîbâların, erkân-i bâlâlara sebt ve tenmîk idüb, vücûdları hâk-i kerâmetle mestûr ve nâmları rahmetle mezkûr olan hattâtîn-i kümmelînden gelüb güzerân iden kudemâ-yi fenden Kâdî-asker Abdülbâki Ârif Efendi ve Durmuşzâde Efendi âsârları kesîr meşâhîrdendir. Bunlardan sonra güzerân iden hoş-nüvîsân-i zamânın âlâ ve ekberi ve cümlesinin a'lem ve mefharı, iki defa sadr-ı fetvâya zînet-efzâ olan Imâdü'r-rûm Veliyyüddin Efendi merhûmun, her kalemde yed-i ulyâları yâni hurde ve meşklerde ve kıtaâtda kemâl-i mahâretleri olub, ale'l-husûs hatt-ı celîye kemâl-i mertebe ihtimâm ve dikkatleri olmağla eser-i celîleri çok ve rânâ ve cümleye müraccah ve müstesnâdır. Anların vâsıl oldukları evc-i alâya, gayrileri vâsıl olamayub dahil oldukları mârifethâne-i dekâyık ve hakâyıka bir ferd dahî nâil olamamıştır. Ol derecelere tekarrüb idenler, gene müşârünileyh hazretlerinin tevcîh-i himmetleri takrîbiyledir. -Rahmetü'l-llâhi aleyhi rahmeten vâsia-*[38] *ve bir üstâd-i kâmil dahî bunlara hem-asr u sânî ve kıt'a ve celîde mânend-i Mîr Ali olub, devr-i Hazret-i Sultan Mustafa Hanîde, hekimbaşı ve sadr-ı rûm olan Kâtipzâde Mehmed Refî Efendi (14a) merhûmdur. Bunlar dahî, silk-i kudemâya sâlik ve kendilerine mahsûs bazı şîve-i kaleme mâlik olmalarıyla pesendîde-i selâtîn-i zamân ve nâdîde-i hattâtîn-i devrândır. Eser-i celîleri lâ-yuad ve meşkleri ve kıt'aları bî-haddir. -Rahmetu'l-llâhi aleyh-*[39]

Bunlardan sonra, merhûm Dedezâde ve kayd-i mâ-sivâdan berî ve âzâde bir üstâd-ı kâmildir ki, şîve-i kalemde esrâr-ı Imâd'a nâil olduğundan başka salâh ve takvâya dahî mâil olmalarıyla kıt'a-i vücûdları meymenet-bahşâ ve hatt-ı mevcûdları hayât-efzâdır. Celîleri az

34. Kalemle ilk yazı yazan.
35. Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.
36. Allah'ın rahmet ve mağfiretine mazhar olmuş.
37. Allah, onun mülkünü kıyâmet gününe kadar devam ettirsin.
38. Allah'ın sonsuz rahmeti onun üzerine olsun.
39. Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.

ve âlâ karalama ve kıt'aları dahî rânâdır. Hocamız Yesâri Efendi merhûmun üstâdı bunlardır.Rahmetü'llâhi aleyh [40].

İşbu hattâtîn-i selâsenin[41] *hülâsası, yâni cümlesinin hüsn-i nazar ve terbiyelerine mazhar olan üstâdım, üstâd-ı zamân Yesâri el-Hâc Mehmed Esad Efendi merhûmdur ki sol eliyle, bu rütbe hüsn-i hattı, hârık-ı âde ve kat kat kemâlini ziyâde eylemiştir. Kıt'alarının nazîri Imâd ve celîlerinin emsâli zikrolunan üstâdlardır. Meşklerinin had ve pâyânı olmayub, meşkhâne-i âlemi, latîf murakkâlar ile müzeyyen idüb, kitâphâne-i dehri, zarîf celîler ile muanven eylemiştir. Şems gibi meşhûr-i âfâk ve kalem-i Imâdiyü'r-rakamî, zümre-i celîle-i îşâna ilhâk olunmuş bir üstâd-ı mârûf (14b) olmağla vasıfları, icmâl ve zikirleri netîce-i erbâb-i kemâl oldu. -Rahmetü'llâh-i aleyh ve nefeana'llâhü bi-berekâti rûhâniyyetihî-*[42] *âmîn.*

Nazm:Olsa tevfîk-i ilâhî, hâsıl olur her merâm,

İrüşür encâma söz, kalmaz dahî câ-yı kelâm.

Meclis-i tahrîr-i âhir oldu,tay oldu varak,

Sildi minkârın kalem, yumdu dehânın vesselâm.

Tarih: Yazdı târîh-i mücevher-i Edhemî itmâmına,

Rûh-i ta'lîk, nev-libâs-i hattila bulsun kemâl.

sene 1214

Eser-i külk-i câmiu'l-hurûf ve'r-rakam Mektûbî İbrâhim Edhem el-munfasıl an kazâ-i Erzurum. Temmet.

LÜGATÇE

-A-

Âb: Su.

Abd: Kul.

Âdâd: Adedin çoğulu.

Âfâk: Ufkun çoğulu.

Ahruf: Harfin çoğulu.

Akdem: İlk, önceki.

Akvâ: En kuvvetli.

Âlât: Âletin çoğulu.

Ale'l-husûs: En çok.

A'lem: Bilgin.

Ân: Güzellik câzibesi.

Arz: Genişlik, en.

As'ab: En zor, daha güç.

Âsân: Kolay.

Asfiyâ: Safînin çoğulu (Samimi, saf, içi temiz).

Âsîr: Zor, güç.

Alâlim: Âlemin çoğulu.

Âvân: Vakit, zaman.

Âyân: Belli, açık, meydanda.

Âyîne: Ayna.

-B-

Ba'd: Sonra.

Bahşâ: Bahşeden, veren.

Bâlâ: Yüksek, üst.

Bâr: Yağdıran, saçan.

Bed': Başlama, başlayış.

Bedî': Eşi ve benzeri olmayan.

Belde: Şehir, kasaba, memleket.

Ber-hevâ: Havaya gitmiş, kaybolmuş.

Beyn: Ara, aralık.

Beyzâ: Çok beyaz.

Bû: Koku.

Büldân: Beldenin çoğulu.

Bün: Kök, esas, dip.

-C-

Câ-be-câ: Yer yer.

Cedîd: Yeni.

Ceyyid: Taze, hoş iyi.

Cezîl: Bol.

Cild-bend: Büyük cüzdan.

Cümmâ: Küme.

Cüyûş: Ceyşin çoğulu (Ordular).

-Ç-

Çâr: Dört.
Çendân: O kadar.
Çendîn: Bu kadar.
Çeşm: Göz.
Çîn: Kıvrım, büklüm.

40. Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun.

41 Hâşiye: Aksarâyî Osman Kethüdâzâde Kâdî-asker İsmail Efendi dahî alâ yazanlardandır. Ayasofya şadırvanının yazıları anındır. Bunlardan sonra Halil Efendi, Yeğen Mustafa Molla ve Hırka-i Şerîfe Şeyhi Osman Efendi ve Eyyûbî Osman Efendi ve Hamzazâde. Bunlar dahî meşk viren hattatlardır. -Rahmetü'llâhi aleyhim ecmaîn (Allah'ın rahmeti hepsinin üzerine olsun)

42. Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun ve Allah bizi, onun rûhâniyyetinin bereketlerinden yararlandırsın.

-D-

Dâmen: Etek.

Dehân: Ağız.

Dehr: Zaman, dünya.

Dekâyık: Dakikanın çoğulu (İnce ve anlaşılması güç şeyler).

Dendân: Diş

Derûn: İç, dâhil.

Dest: El.

Dil: Kalp, gönül.

Dû: İki.

Dûde: Mürekkep yapılan is.

Dûn: Aşağı, alt.

Dunbâl: Kuyruk.

Dürer: Dürrün çoğulu (İnciler).

-E-

Ebkem: Dilsiz.

Ebnâ: İbnin çoğulu (Oğullar).

Eftimûn: Gelin saçı da denilen bir nebât.

Efzâ: Arttıran, çoğaltan.

Eızze: Azizin çoğulu (Muhterem kimseler).

Elvâh: Levhanın çoğulu (Üzerine yazı yazılan ve resim yapılan şeyler).

Enâm: İnsanlar.

Encâm: Son.

Engîz: Koparan, karıştıran.

Erbaîn: Kırk.

Erîke: Taht.

Esâlîb: Üslûbun çoğulu (Yollar, tarzlar).

Esâtîz: Üstadın çoğulu (Üstadlar, ustalar).

Esbak: Daha önceki.

Etem: Tam, eksiksiz.

Etvâr: Tavrın çoğulu (İşler, tarzlar).

Evc: Bir şeyin en üst noktası.

Evcümend: Küme, yığın.

Evkât: Vaktin çoğulu.

Eyâdî: Yedin çoğulu (Eller).

Eyyâm: Yevmin çoğulu (Günler).

Ezkiyâ: Zekinin çoğulu (Faziletliler).

-F-

Fâhir: Mükemmel.
Fehvâ: Mana, mefhûm.
Fem: Ağız.
Firdevs: Cennet.

-G-

Gâhî : Bazan, arasıra.
Gerden : Boyun.
Gîr : Tutan.
Girîbân : Elbise yakası.
Gûnâ-gûn : Renk renk.
Güm : Kayıp, yitik.
Güzerân : Geçen.

-Ğ-

Ğılzet : Kalınlık, sertlik.
Ğurre : Ayın ilk günü, hilâl.

-H-

Had : Sınır.

Hâh-u-nâ-hâh : İster istemez.

Hak : Kazıma.

Hâk : Toprak.

Hâmiş : Sayfanın yanına ilave edilen yazı.

Harîr : İpek.

Hemîşe : Daima.

Hempâ : Arkadaş, ayakdaş.

Hezâr : Bin.

Hırâm : Salına salına gidiş.

Hıyn : Zaman.

Hurûf : Harfin çoğulu.

Hurûfât : Hurûfun çoğulu.

Hutût : Hattın çoğulu (Yazılar).

Hûşmend : Akıl sahibi.

-I-

Itnâb : Sözü uzatma.
Itrnâk : Kokulu.

-İ-

İhvân : Kardeş, dost.

İmâle : Meylettirme.

İm'ân : Çok dikkatli olma.

İsr : Eser.
İysâr : Serpme, ikrâm, bahşiş.

-K-

Kâmet : Boy.
Karîha : Niyet, tabiat.
Kasîr : Kısa.
Kat' : Kesme, kesilme.
Kavâid : Kâidenin çoğulu.

Keşîde : Kuyruklu harflerin uzatılan kısımları.
Kesîr : Çok.
Ketebe: Hattatlann, yazılannın altına attıkları imza.
Kudemâ : Kadîmin çoğulu (Eskiler).
Kummelîn : Kâmilin çoğulu olan kümmel kelimesinin çoğulu.
Kümm : Çiçek kâsesi.
Kümmî : Koni biçiminde olan.
Küsûr : Parçalar, artıklar.
Küşâde : Açılmış, açık.

-L-

Lâ-yuad : Sayısız.
Leâlî : Lü'lü'nün çoğulu (İnciler).
Libâs : Elbise.
Lıhye : Sakal.
Lıka : Eskiden mürekkep hokkalarına konan ham ipek.
Lüâb : Salya.
Lüzûcet : Yapışkanlık.

-M-

Mâ-adâ : Başka, gayri.
Mâdûd : Belli, sayılmış.
Mâ-fevk : Üst, yukarı.
Mahzûz : Hoşlanmış.
Mâil : İstekli, bir yana eğilmiş.
Maksûd : Amaç, istenen şey.
Mânend : Benzer, gibi.
Mashûb : Kucaklanmış.
Mâ-sivâ : Bir şeyden başka olan şeylerin hepsi.
Mazmûn : Mana, kavram.
Meânî : Mananın çoğulu.
Mebânî : Binalar, temeller.
Mebde : Başlangıç.
Mefhar : Övünmeyi gerektiren.
Mehmâ-emken : Olabildiği kadar.
Mekâdir : Mikdarın çoğulu.
Meks : Durma, bekleme.
Me'mûl : Ümit edilen.
Menkûş : Nakışlı, işlenmiş.
Mestûr : Satıra dizilmiş, yazılmış.
Meşâhir : Meşhurun çoğulu.
Mevzûn : Ölçülü.
Mevmenet : Mutluluk.
Mezâyâ : Meziyetin çoğulu.
Mıstar : Satırları doğru gösterebilmek için gerekli çizgileri yapmaya yarayan âlet.
Minkâr : Taşçı kalemi.
Mirfak : Dirsek.
Misdâk: Bir şeyin doğru olduğunu ispat eden şey.
Muanven : Ünvanlı, debdebeli.
Mûciz : Aciz bırakan.
Mukaddem : Önce gelen.
Mukârin : Yaklaşmış.
Munfasıl : Ayrılmış.
Murakka': Hattat meşknâmesi, güzel, yazı örneği.
Muzır : Zararlı.
Müdevver : Yuvarlak.
Mühâzî : Paralel, aynı hizada bulunan.
Müheyyâ : Âmâde, hazır.
Mükahhal : Sürmeli.
Münharif : Sapan, doğru gitmeyen, çarpık.
Müntehab : Seçilmiş, Seçkin.
Müntehâ : Son bulmuş, nihâyet.
Müreccah : Üstün tutulan.
Mürtefî : Yüksek.
Müsellem : Teslim edilmiş.
Müselles : Üçgen.
Müsemmâ : Adlanmış, adlı.
Müstahzar : Hazırlanmış.
Müstaiddîn: Müstaidin çoğulu (Yetenekli kimseler).
Müstalkî : Arka üstü yatan.
Müstefâd : Anlaşılmış.
Müstesnâ : İstisnâ edilen, ayrık.
Müşevvik : Teşvik eden.
Müteârif : Bilinen, bilinir.

-N-

Nâ-bercâ : Yersiz, yolsuz.
Nâs : İnsin çoğulu (İnsanlar).
Nâ-tüvân : Zayıf, kudretsiz.
Nazîr : Benzer, eş.
Nazra : Bakış.
Nef' : Yarar, menfaat.
Nehîf : Zayıf.
Neşâ : Nişasta.
Neşât : Sevinç, neşe.
Neşv u nemâ : Yetişip büyüme.
Nev-be-nev : Yeniden yeniye.
Nısf : Yarım, yarı.

Nigâh : Bakış, bakma.
Nîm : Yarım, yarı.
Nisâr : Saçma, serpme.
Nukat : Noktanın çoğulu.
Nüket : Nüktenin çoğulu.
Nükûş : Nakşın çoğulu.
Nümâyân : Görünen, meydanda.
Nüvîsân : Nüvîsin çoğulu (Yazanlar, yazıcılar).
Nüvişte : Yazılı, yazılmış.

-P-

Pâ : Ayak.
Palyoş : Kısa ve iki yanı keskin kılıç.
Pâyân : Son, nihâyet.
Pesendîde : Beğenilmiş, seçilmiş.
Peyvest : Ulaşmış, bitişik.
Pezîr : Kabul eden, alan.
Pîçâpîç : Karma karışık, kıvrım kıvrım.
Pîrâ : Süsleyici, donatıcı.

-R-

Racül : Ergin erkek.
Rânâ : Güzel, hoş görünen.
Redif : Arkadan gelen.
Reftâr : Gidiş, yürüyüş.
Reh-nümâ : Yol gösteren, kılavuz.
Resîde : Erişmiş, yetişmiş.
Revâbıt: Râbıtanın çoğulu(Bağlar, münâsebetler).
Reviş : Gidiş, yürüyüş.
Rû : Yüz.

-S-

Sabâvet : Çocukluk.
Safvet : Temizlik, saflık.
Sahk : Döğme, döğülme.
Salâh : Düzelme, iyileşme.
Salât : Namaz, duâ.
Sâni : İkinci.
Sayf : Yaz.
Sehâyif : Sahifenin çoğulu.
Sehl : Kolay, Sâde.
Selâse : Üç.
Seng : Taş.
Serâ : Saray.
Ser-nigûn : Baş aşağı olmuş, ters dönmüş.
Ser-tâbe-kadem: Baştan aşağı, tepeden tırnağa.
Sığar : Küçüklük, ufaklık.
Silk : Yol, meslek.
Sinîn : Senenin çoğulu.
Sülûk : Silkin çoğulu.
Sülüs : Üçte bir.
Sütûr : Satırın çoğulu.
Süveydâ : Kara benek.

-Ş-

Şak : Yarma, yarılma.

Şakk-ı ünsî : Kamış kalemin iki kısımdan meydana gelen kesik kısmının alt ucu (Üst kısmına vahşi denir).

Şam' : Mum.
Şitâ : Kış.
Şümâr : Sayan, sayıcı.

-T-

Taffün : Çürüyüp kokma, kokuşma.
Taallüm : Öğrenme.
Tâbân: Parlak, ışıklı.
Tâdâd : Sayma.
Tahmîl : Yükleme.
Taht : Alt, aşağı.
Tavîl : Uzun
Tay : Kaldırma, dürüp bükme.
Tayr : Kuş.
Tekarrüb : Yaklaşma, yanaşma.
Tekvin : Yaratma.
Telâmiz : Tilmizin çoğulu (Öğrenciler).
Temkîn : Yerleşme.
Teng : Dar.
Tenkîh : Nikah kıyma.
Tenmend : Tenli, vücudlu.
Tenmîk : Yazıyla yazma, yazılma.
Terâkib : Terkibin çoğulu (Birkaç şeyden meydana getirilen şeyler).

Terkîm : Yazma.
Tesaddî : Bir işe girişme, başlama.
Tesvîdât : Tesvidin çoğulu (Karalamalar).
Tılâ : Sürülecek şey.
Tîz : Keskin.
Tûl : Uzunluk.

-U-

Ulyâ : Pek yüce.
Urûc : Yukarı çıkma.
Urvedân : Kulp.

-Ü-

Ülü'l-elbâb : Sağ duyu sahibi olan kimseler.
Ümm : Anne.
Üstüvâr : Sağlam, kuvvetli.

-V-

Vâsî : Geniş
Vâzi' : Kovan.
Vülûc : Girme, sokulma.

-Y-

Yed : El.
Yemîn : Sağ, sağ taraf.

-Z-

Zebân : Dil.
Zer : Altın.
Zeyl : Kuyruk, etek.
Zîbâ : Süslü, güzel.
Zîr : Alt, aşağı.
Zürafâ : Zarifin çoğulu (Nâzik, kibar).

مبدأ اسم آرا اقلام دو نیم * بسم الله الرحمن الرحیم
اولا حمد بحد و شکر لا بعد اول خالق لوح و قلم و صانع
حروف و رقم اولان حضرت خلاق عالمه اولسونکه
کتاب کائنات و رسائل موجوداتی چار اطوف
عنصردن ترکیب و تکوین ایدوب . صحیفه روی زمینی
حروفات نباتات ایله نقش و تزیین و کلمات حیوانات
ایله وحدانیتنی تبیین ایدوب . قطعه جلیله انسانیه ایله
کمال قدرتن اثبات و تکوین ایلدی * و تسلیم و جمیله
الطف انفوسش . و سلام جزیله اشرف الجیوشن
اول ایلچی انبیا و نیم محبت و با اصفیا اولان پیغمبر
محمد المصطفی علیه افضل الصلوات و ازکیها حضرتلرینک
معانی صحایف کتابخانه اولین و مبانی معارف
عباد تخانه آخرین اولان . روح پاک عطرناک طینه لولاکلرینه

بوده کلرینه اولسون اما بعد بو عبد ضعیف الترکیب
و نحیف القلم یعنی مکتوبی ابراهیم ادهم جزه ضیاء بندن
اشبو نسخه آوان کتابتنه کلنجه حروفات عمری خط
تعلیق ترکیبنه صرف و بند و قطعات اوقاتنی اوراق
آفاق کتابتنه ثبت و قید ایدوب . و رفتار مرقعات
اساتیذ . و خاصه استاد اکرم . و خلاصه اساتیذ اقدم
اولان جنتمکان استادم بساری افندی مرحومدن
سنین کثیره تعلم و ماذون و مستفید صکره . اون بش سنه دخی
مرحوم و مغفور له عوض پاشازاده شیخ الاسلام آق
الحاج ابراهیم بک افندینک خدمت کتابتلرینه
تشرف ایدوب بلطف الله الملک القدیر دست حقیر
و عقل قصیر حصول بذیر ایلدیکی قواعد خط کتابتی مهما امکن
تعریف و اشکال ایلدی حسن خط تعلیقه مائل و هوسکار
و شکل زیبای دلربای تعلیق ایله محبتشعار اولان خوشطبع
زمره مستفیدینک مبتدیلرینه رهنما و مشوق اولمق ایچون
بر مقدمه و اوچ تعلیم و بر خاتمه ایله بر رساله تحریر اولنوب بو
چندین سطور ایله حروف نام حقیر مسطور و تعلیق نویسان
بیننده مذکور اولدی . و بعد الاتمام روح التعلیق نامیله
بنام اولدی . آخره کرام خواجه باب اخلاصدن نیاز اولنور که

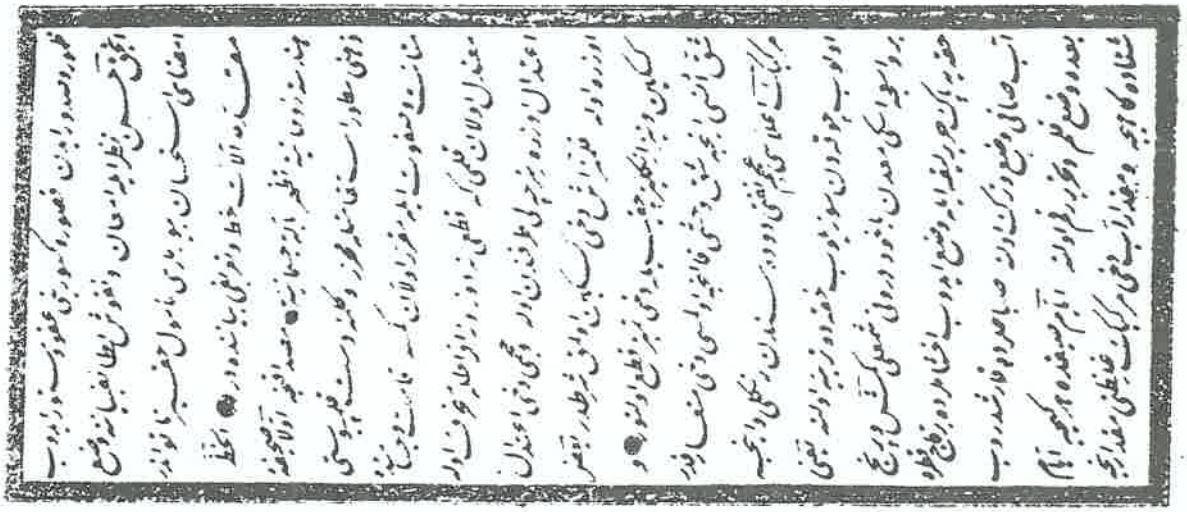

2b

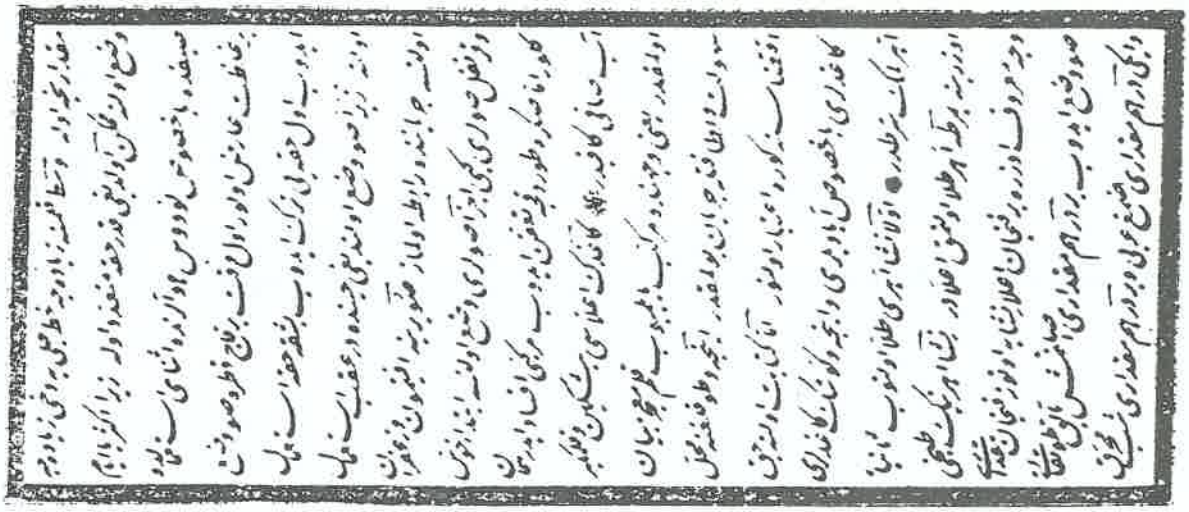

3a

3b

4a

محلنه کوره وخی زیاده اولور وآخر اوجی وصبال نبور شاب
کنجه اولوب فیلندن نصف نقطه مرتفعجه اوله اخوانی
اولان تا وتا حرفلری وخی افراد حروف وانجمن ترکیب وفیده
بعینه بوشکل واندامده خوام ایدر انجق عدد نقاط ایله فرق
وتمییز اولنه کاف وفا کشیده لری وخی بوبله در ج
جیمک خم اندر خم اولان جسم نقطه محوی نون وام کاسه لری
کبی قطر وزونی اوچ نقطه مقداری اولوب انجق ذیل بسمی
بر مقدار کشاده وقید سری یساری طرفنه امالا وقید جسمدن
آزاده اوله اغوینی اولان حا وخا حرفلری وخی بعینه بوشکل
وبو نقیمده اولوب انجق بری ساده دل بر سر وزر وبر سنک
سر ناجی مجوهر در در وال رابه جسر اولدقده رأس ساده
مدور اولوب رفیقی اولان را رفیق وانک بنجه سنی نقیل
ایدر کبی قطع قلمنه تابع اولوب سر ندن دامنی بر نقطه اشاغی
اوله وال مذکورک سری بر نقطه وسطی نصف نقطه دامنی
بوبیجه یعنی ایکی نصف مقداری اوله و دال ثا بنکنک
سری دوزده دامنی نصف نقطه اولوب کویا دال اولک
کوچک فرزندی شبدر بر جوهر ایله ایکیسی ذیلی ایله ایدال اولور
ر را ثانیکه بر جوهر ایله نصف زر اولور سری ایجه بر مو
ونصف اخیری حق قلم ایله مجسم اولوب بر سر ایله ایکی پا

4b

پا وضع وانشا اولنه بر طبر جبل جبشنی تحصیل ایدر بونک وخی
سر ندن بنی بر نقطه اشاغی وکمن شکلی اندامی بشقه بر دوایر
س سینک آوکی وذنانی غایت اینجه وآیکنجی اندامی
مدوره واوچنجیسی مقدار بنجه طوقجه اولوب هر بر بنک صدر
وسطی نصف نقطه وبری بر ندن قالنجه وکبیر جه واشاغیجه
زنجیر اولنوب مجموعنک سوز تنبسی یعنی اولندن آخرنه
دک اولان تبلی بر نقطه اوله وکاسه سنک اولی یعنی
وذاندن اشاغی اینلی طوقجه بدا اولنوب بر نقطه بونجه
اولدقده اینجه اوله بعده حق قلم ایله کاسه جوربوب
طرف بیندوکی امتزاج محلنه محازی اولدقده قفی بوکوب
مافوقی اینجه ودرونی اوچ نقطه اوله واوجی اولندن نصف
نقطه اشاغی ونصف نقطه ایچری اوله ش
یعنی کشیده ولی شبان حق قلمنه تخرف وزاکنیجه بدا اولنوب
سوزنی ایله چکیلوب ثلثانی مرتبه به کلدکده ایکی بنجق نقطه
اشاغی اینوب تکن ایده اندن نهایتنه وارنجه نصف نقطه
بوفاریجه کیدوب کشیده سی کبی بونک طولنک وخی
خا یعنی اولبوب محلنه کوره اون ایکی اون اوچ نقطه
مقداری حسن بولدقنی مقدارده قرار ویروب انجق
ثلث اخیره کلورکن بر مقدار دوزجه کیدوب اوطوراق

5a

5b

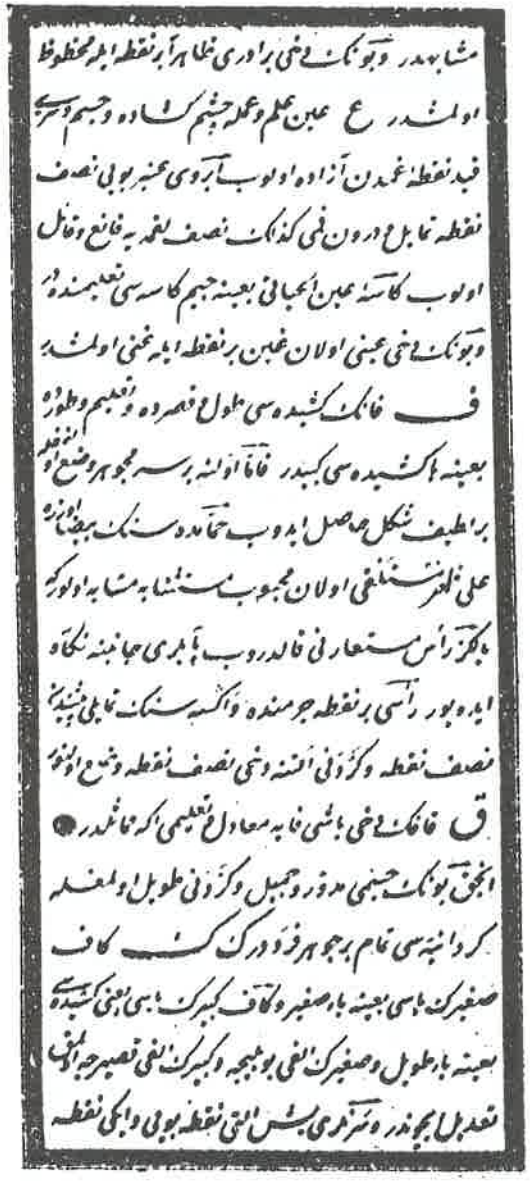

6a

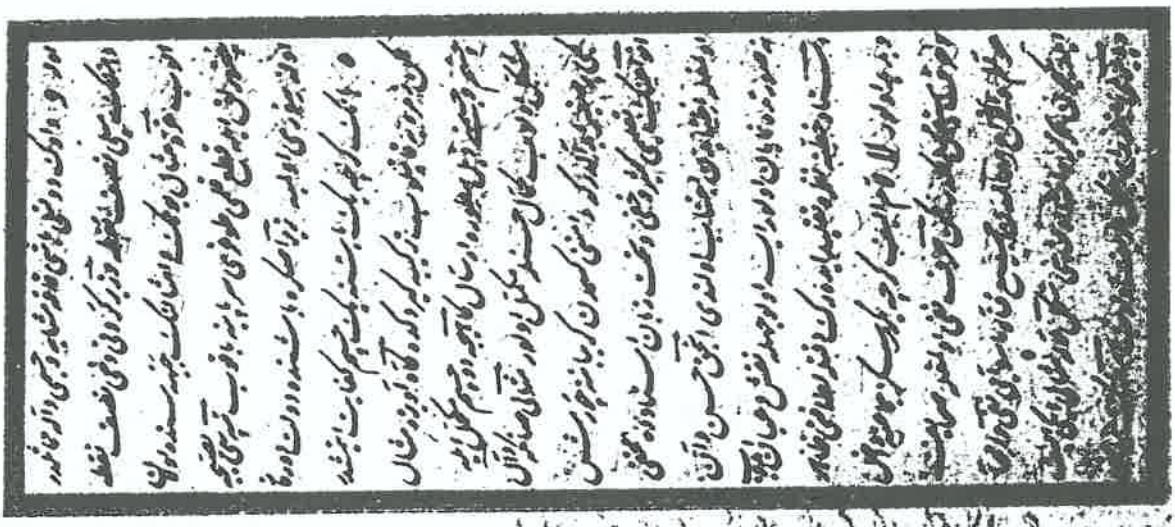

7a

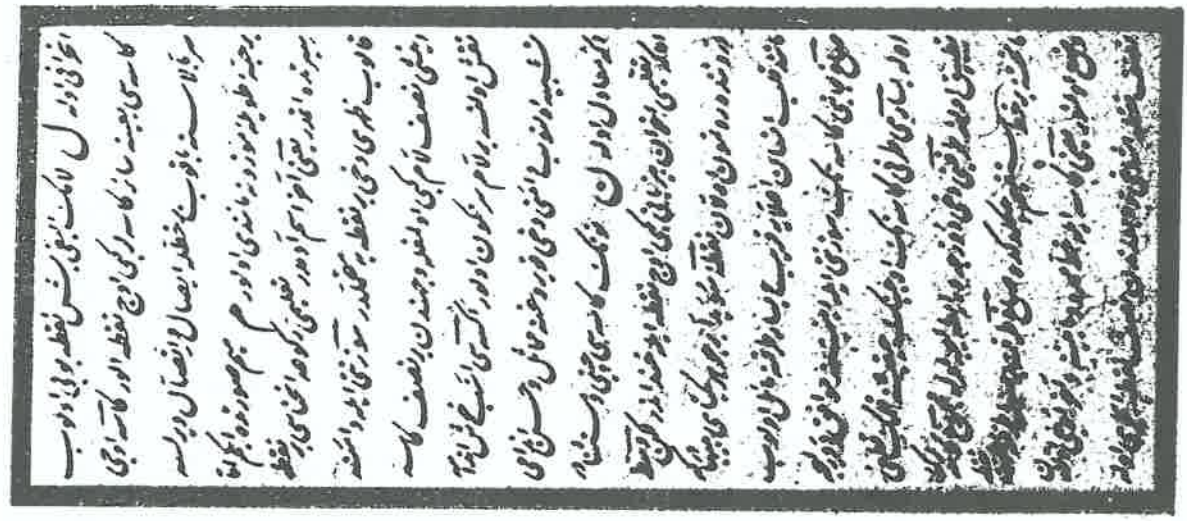

6b

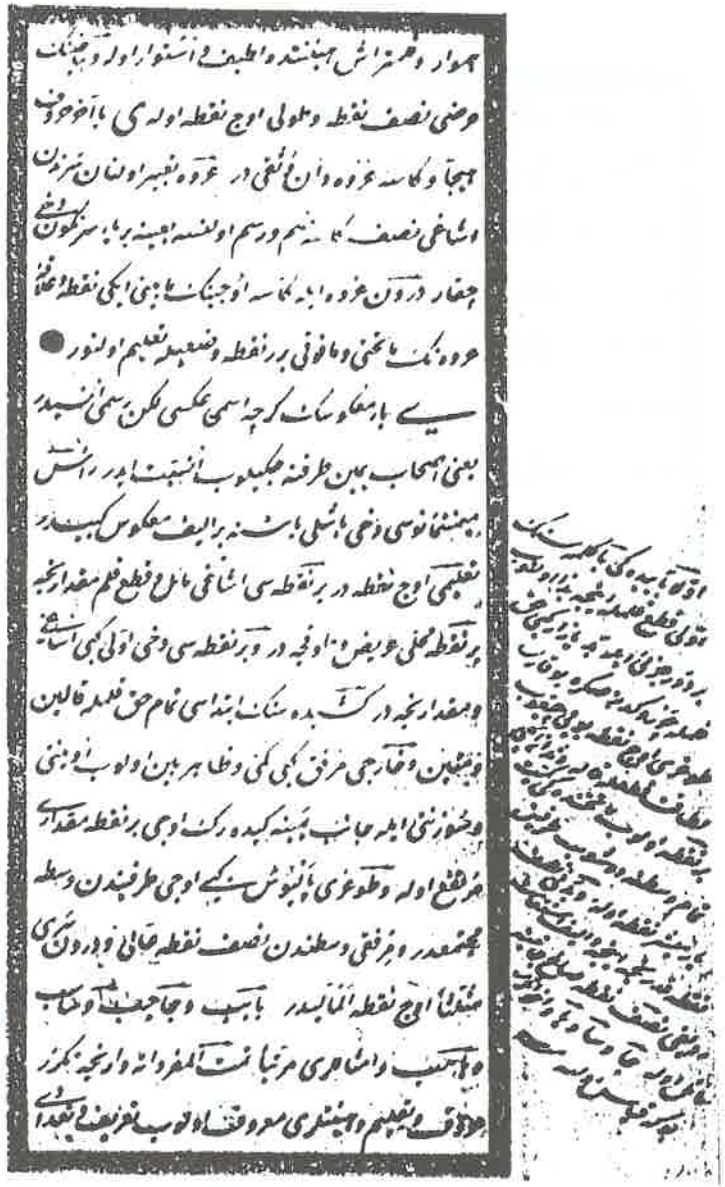

7b

8a

8b

9a

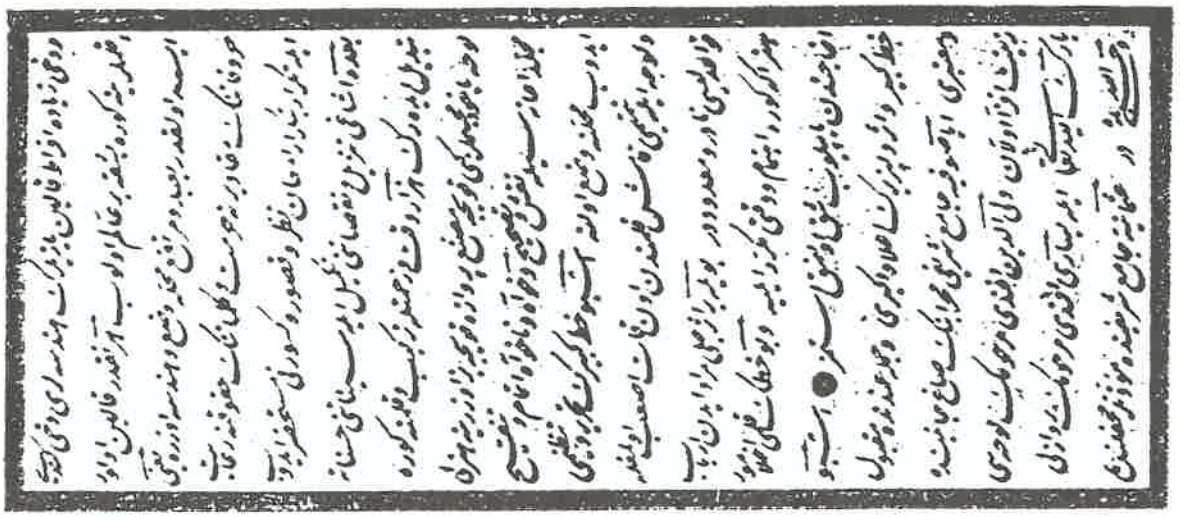

9b

10a

بعض اطوار اظهار نده باس بو قدر بونگره شیوه کتابت
تعبیر اولنور باخصوص اواخر سطورده وبعض نکات محلرده
حسب الضروره بعض حرف وکلمه بی قصرا یخود مدا ایتمک
اقتضاسنه کوره تصرف جایز در حاصلی سطره بازیلان
کتابتک یک اعلاسی تعلیم اوزره اولمقدر انک دونجه سی
قواعده قریب بازلمقدر هرنقدر قواعده قریب اولسه
اولقدر مقبول ومعتبر اولور انجق قواعده رعایت ایدورک
کرسی وباین السطوری حمایت ایتمک اهم والزمدر بونلردن
ماعدا اطراف ورونا اولان نکته ونزا باصحایف طبع نکته دانده
مسطور ونابادر حسن کتابت کرچه کثرت مشق ایله حاصل
لکن قواعدلی حسن خط برکتابت ندارک ایدوب انی مشق
ایدنوب تعلیم بازرکبی تقلید ایده رک تحریر ایده بوجه تیز یکز
وبازویی تحریرات قطعات اجلی ومرکبانده استعمالت
ایلا وصحت معنایه دخی دقت ایدور زیرا الفاظ بیعنی جسد
بیروح کبیدر وجسدی ناقص اولانک روحی دخی ناقص اولور
اشبو دار السلطنه قسطنطنیه ده قریب عهدده کتابتنی
قواعدلی وکرسیلی جید عندنده معتبر ومسلم اولان فندق
زاده مرحومک کتابتیدر بعده بوسنوی احمد افندیسی که
بوستانی کندی در بونلردن صکره بیلدیکمز سابقده اولانلر

اردوی همایون قاضیسی اسعد افندی مرحومک برادرزادیسی
پیری مصطفی افندی وکاتب لطیف افندی نک کتابتلری
بونلردن صکره عصرمزده موجود اولان خوشنویسان
رؤیت وامتحان ایله بری برلرندن نیسبتده هنرلری بیان اولنور
فائده یکه سکا نیسبت بدیعة الاسالیب یعنی سطر سز تحریر ایده
خارج از تعلیم بعض شیوه قلم واطوار کوناکون ایله بر حسن اجزا
ضم ایتمک ممکن وبعض محلرده لازمدر ● کتاب مانخصاب
واصحاب طبیعت اولان اولوالالباب عندنده مرغوب
وحذاقتنده هر بر کلمه سی نورسیده بر تازه محبوب
شیوه سنی مصحوب اولمغله سطره بازیلان کتابت
اصلیه دن ماعداسی هر کیمک طبع وحرفانه کوره وجوه
کثیره متنوعه ایله بازلمق ممکندر بو محلده درت جهله بر
نبذه کوسترلمده نفع عام وطبع سلیمه نشاط تام اولنه
تحریک اقلام اولندی وجه اول بواطوارده
یعنی کسیلرلر ایلفار بوطبجه وکاسه لر وانجه
وبعض محلری حذندن اینجه تونداندر روس
ورندانه جنبش مقرر کلمه جمله سی بالاقدر محبوب
زیبا وهر بر نقش سطوری مرغوب ومستثنا
اولوب جابجا فابتلی کلمه لر کلدکجه طبیعت

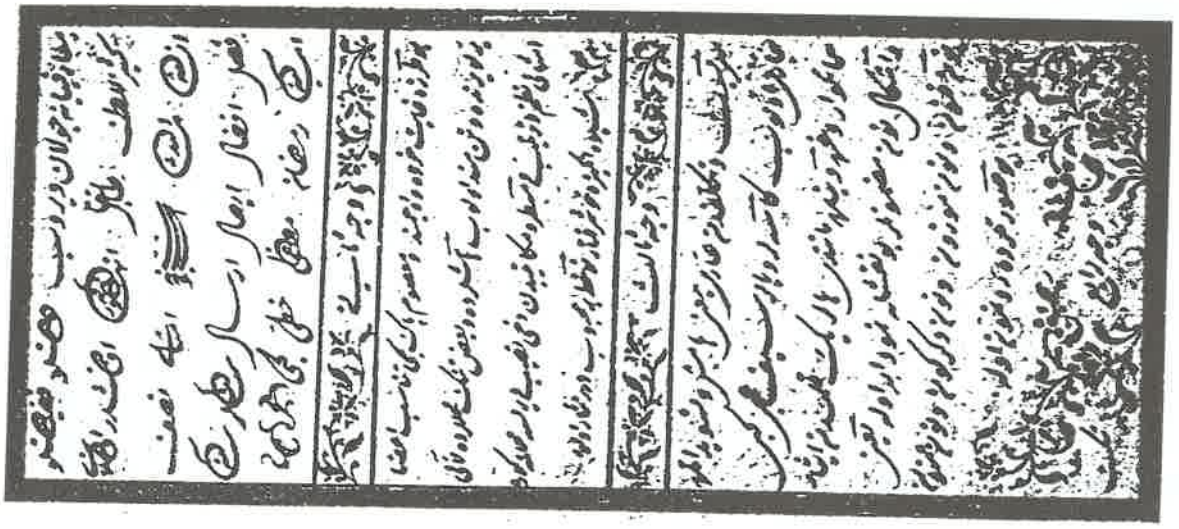

11b

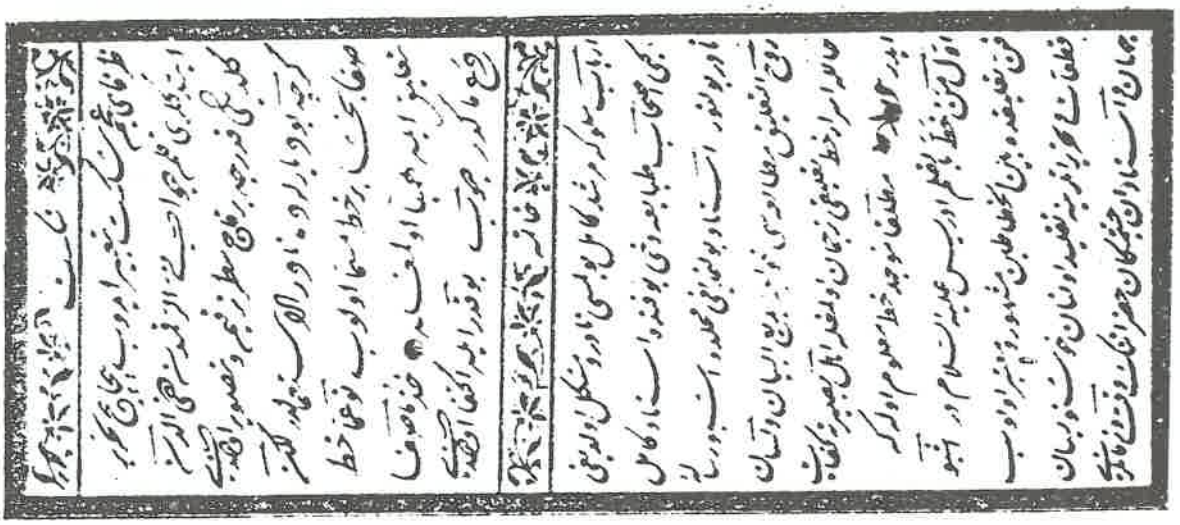

12a

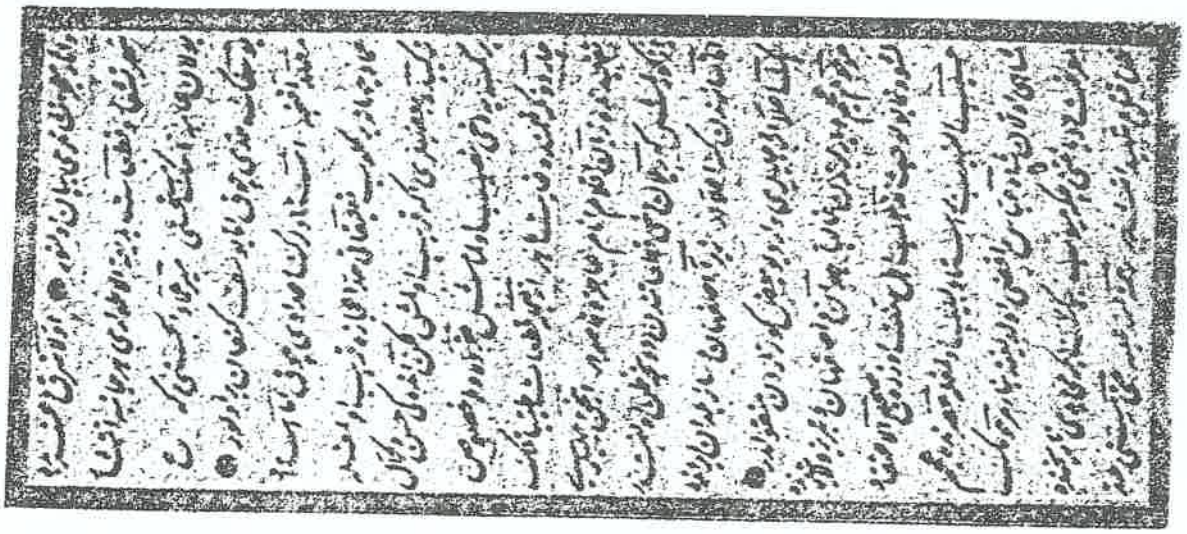

12b

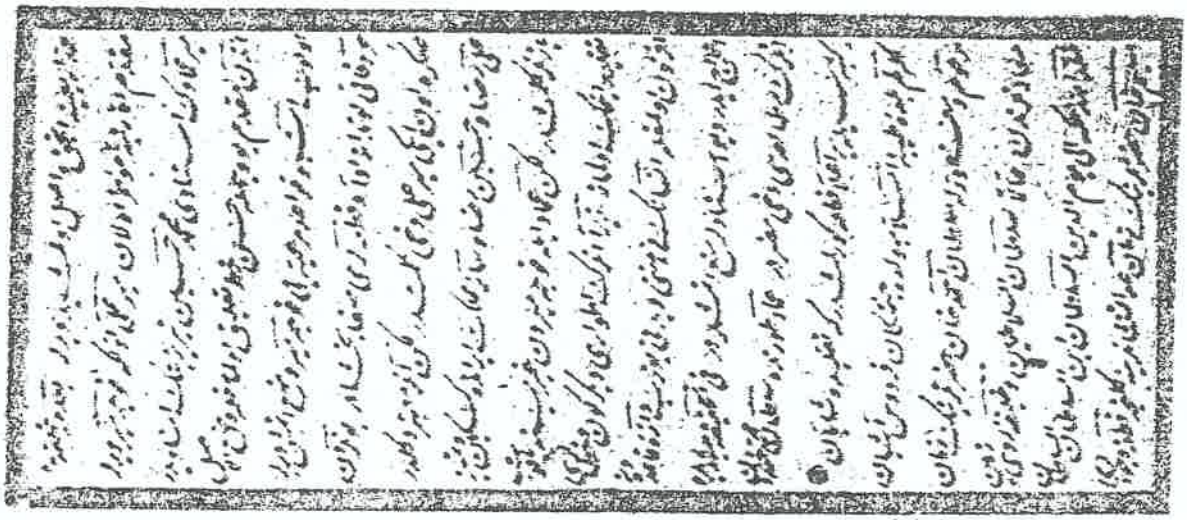

13a

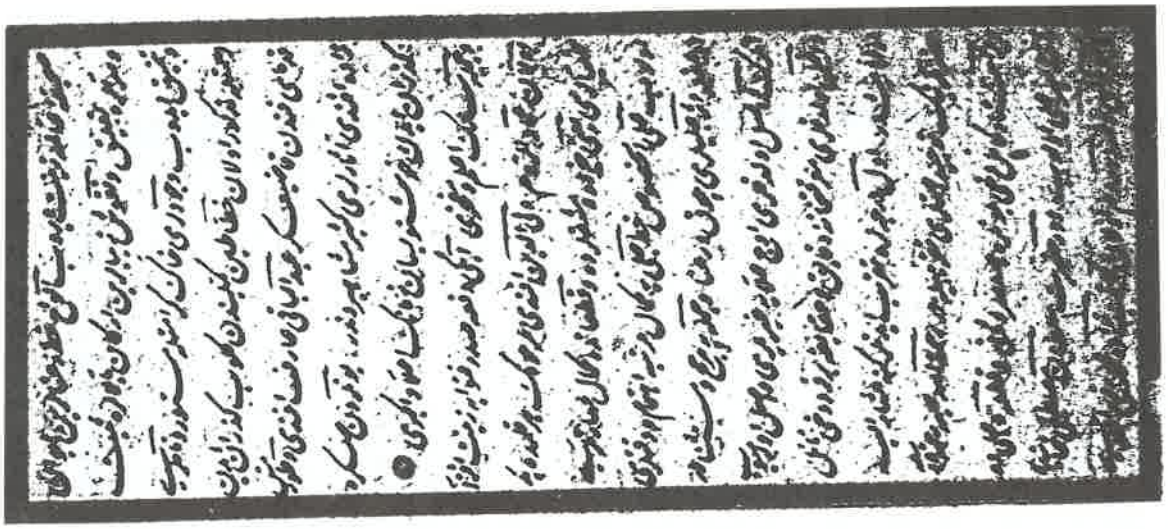

13b

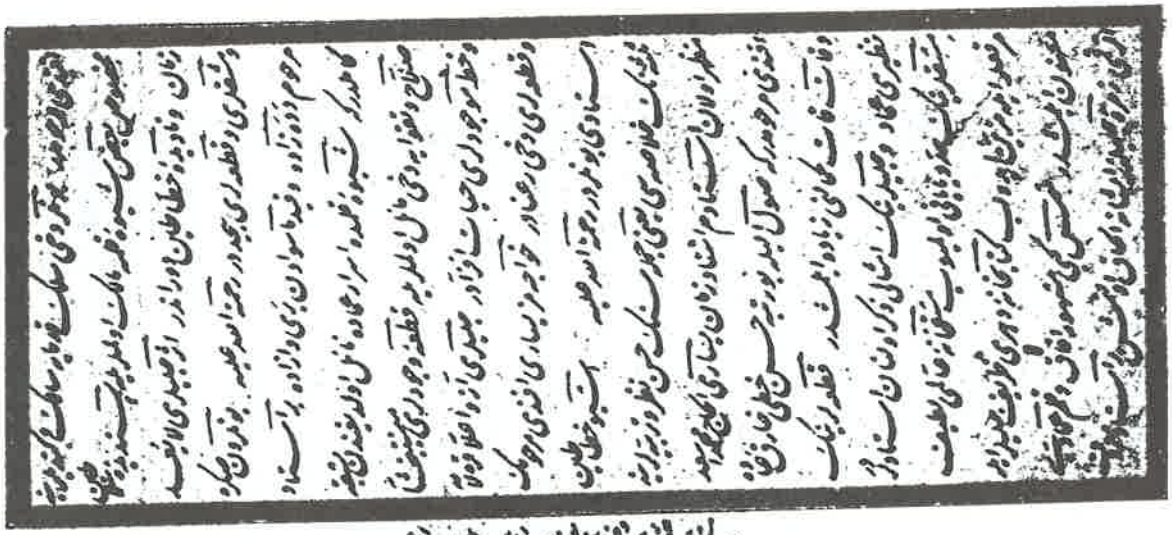

14a

14b

15a